

TEKNIIKAN SANASTOKESKUS ■ CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI

TERMINFO

Yhdeksästoista vuosikerta • numero 4 • 1999

**TSK:n juhla-
seminaarin antia**

**Yleiskielen ja
erikoiskielten raja —
veteen piirretty viiva**

**Ammattikielisen
viestinnän
tulevaisuus**

TKE '99 Itävallassa

TERMINFO

19. vuosikerta • numero 4 • 1999

Julkaisija: Tekniikan Sanastokeskus ry
Kustantaja: Stellatum Oy
Päätoimittaja: Olli Nykänen
Toimitussihteeri: Kaisa Kuhmonen
Toimittaja: Sirpa Suhonen (Summaries)
Toimitusneuvosto: Jukka Ihanus, Kari Kaartama, Sirpa Kuusisto-Niemi, Pertti Laine, Markku Lammi, Olli Nykänen, Mikael Reuter, Seija Suonuuti, Krista Varantola
Painopaikka: Oy EDITA Ab, Helsinki 1999

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Tampereen Laserma Oy, Kuoppamäentie 3 A, 33800 TAMPERE
tilaukset: puh. 9800-2599 (puhelu ilmainen)
osoitteenmuutokset: puh. (03) 225 1948, f. (03) 225 1955

Tilausehto

Kestotilauksena tilattu lehti tulee tilaajalle vuodesta toiseen ilman eri uudistusta, kunnes tilaaja joko muuttaa tilauksen määräaikaiseksi tai lopettaa sen. Tilauksen hinta on vuoden alussa voimassa oleva hinta, joka on painettu lehteen. Tilauksen voi keskeyttää ennen tilauskauden loppua joko puhelimitse tai kirjeellä. Peruutus on tehtävä vähintään kaksi viikkoa ennen tilausjakson alkamista. Mikäli peruutus ei saavu määräaikaan mennessä, laskutetaan tilaajan saamat lehdet irtonumerohintaan sekä peruutuksen aiheuttamat kulut 30 mk.

Tilauhinnat Suomessa

Kestotilaus 180 mk (12 kk)
Vuositilaus 195 mk (12 kk)
Irtonumero 35 mk
Ilmestyy 4 kertaa vuodessa.

Irtonumeromyynti

Akateeminen Kirjakauppa (Helsinki, Lappeenranta, Oulu, Tampere, Vaasa), Suomalainen Kirjakauppa (Joensuu, Jyväskylä, Kuopio, Mikkeli, Rovaniemi), Turun Kansallinen Kirjakauppa.

Tilajarekisterin tietoja voidaan käyttää suoramarkkinoinnissa.

ISSN 0358-7517

SISÄLLYS

TSK:n juhlaseminaarin antia 3
Kaisa Kuhmonen

**Yleiskielen ja erikoiskielten raja
— veteen piirretty viiva 12**
Pirkko Nuolijärvi

**Ammattikielisen viestinnän
tulevaisuus — kurkistus
2000-luvulle 16**
Krista Varantola

TKE '99 Itävallassa 22
Sirpa Suhonen

Kirjallisuutta 24

Termiharava 27

Summaries 29

Lukijapalautetta voi lähettää Tekniikan Sanastokeskukseen (osoite takakannessa) tai sähköpostitse osoitteeseen terminfo@tsk.fi.

Terminfo Internetissä: <http://www.tsk.fi/ti>



TSK:n juhlaseminaarin antia

Kaisa Kuhmonen

Tekniikan Sanastokeskuksen juhla-vuosi huipentui 29. lokakuuta TSK:n 25-vuotisen toiminnan kunniaksi Hanaasaressa järjestettyyn seminaariin *Ammattikielinen viestintä tietoyhteiskunnassa: muinaisesta latinasta lainaiseen mutinaan?*

Seminaarin ensimmäinen puhuja oli liikenneministeri *Olli-Pekka Heinonen*. Hän totesi, että erityisesti teletekniikassa termien takana olevat ilmiöt elävät ja kuolevat nopeasti. Ennen kirjainlyhenteet tarkoittivat usein urheiluseuroja, tänään ne viittaavat uuteen viestintätekniikkaan.

Termit vallankäyttönä

Termejä voidaan käyttää vallan välineinä. Termeillä on helppo hämätä, ja Suomesakin on tietotekniikan termeillä kikkailusta tehty lähes taidetta. Kuten Heinonen totesi, ennen leuhkittiin sivistyssanoilla, nykyisin tietotekniikan termeillä. Hallinnossa käytetään vallan välineenä myös EU-slangia: sen avulla rajataan omaksi ryhmäkseen ne, jotka ovat asian-tuntijoita, ja muut jäävät ulkopuolelle.

Heinosen mukaan tietotekniikan terministö on haaste myös kielellisen demokratian kannalta. Kun tietotekniikan käyttö yleistyy, aiemmin alan ammattikieleen kuuluneet termit tulevatkin kaikkia suomalaisia koskeviksi, ne siirtyvät yleiskieleen. Heinonen kertoi myös pari hauskaa esimerkkiä siitä, mitä termeille voi tapahtua murteissa: *kännykkä* on Rauman murteessa *plakkarfooni* ja *video* puolestaan *elävitten kuvitten kotomasiina*.

Valitettavasti tietoyhteiskuntaan liittyä sanallisen ja ilmaisullisen epämääräi-

syden lisäksi myös selkeää käsitteellistä ja poliittisiin päämääriin liittyvää tarkoitushakuisuutta. Esimerkiksi termi *tietoyhteiskunta* sisältää vahvoja arvolatauksia. Toisille se on lähes kirosana: tietoyhteiskunta on kylmä ja tunteeton automaatioyhteiskunta, jossa isovelvi valvoo ja inhimillinen toiminta on menettänyt merkityksensä. Toisille tietoyhteiskunta puolestaan on lähes paratiisi. Se sisältää lupauksia kasvusta, innovaatioita, itsensä kehittämistä ja vapautusta arjen rutiineista. Käsitteellisten ongelmien ratkaisemiseksi täytyy löytää yhteisymmärrys siitä, mitä kullakin termillä halutaan tarkoittaa.

Tekniikka muuttaa viestintää

Heinonen totesi myös, että tekniikka muuttaa monella tavalla kieltä, ei ainoastaan siten, että lainasanasto lisääntyy, vaan myös siten, että uudet välineet, kuten sähköposti ja tekstiviestit, muovaavat ilmaisua. Sähköinen viestintä on karumpaa kuin suullinen, koska ilmeet ja eleet puuttuvat, mikä lisää väärinkäsitysten vaaraa. Toisaalta sähköinen viestintä on myös helppoa, kynnyksellä ottaa yhteyttä alenee, ja viestintä on välitöntä ja epämuodollista. Esimerkiksi Heinosen ministerinä saamat kirjeet ovat hyvin muodollisia ja ministerin asemaa korostavia verrattuna hänen saamiinsa sähköpostiviesteihin.

Viestinnän määrä lisääntyy, ja samalla lisääntyy viestintään liittyvä häly. Merkityksellinen katoaa ja epäolennaisesta tulee olennaista. Viestinnästä itsestään tulee tärkeää, ei siitä, mitä halutaan sanoa. Yhteinen kieli kuitenkin helpottaa tietotulvassa elämistä. Tärkeintä on edes yrittää puhua samaa kieltä, jotta jokai-

nen ymmärtää, mistä puhutaan ja pystyy osallistumaan keskusteluun. Tietoyhteiskunnan ja tekniikan voittaessa yhä enemmän jalansijaa arkielämässä, tarvitaan työtä kielen selkiyttämiseksi. Siksi Heinosen mukaan pitää olla sanastokeskuksia asioiden ja ilmiöiden selittämiseksi.

Hyvä kieli ei hierrä

Nokia Networks Oy:n viestintäjohtaja *Arja Suominen* puhui seuraavaksi hyvän ammattikielen merkityksestä Nokian viestinnässä. Suomisen mukaan hyvä kieli on kuten hyvät kengät, se ei hierrä mistään. Yhtenä ohjenuoranaan Suominen pitää Oiva Paloheimon neuvoa, että hyvää tyyliä ei huomaa, ennen kuin törmää huonoon. Toisin sanoen teksti on hyvää silloin, kun ei tarvitse keskittyä kieleen vaan sisältöön. Hyvä kieli siis auttaa ymmärtämään sisältöä.



Arja Suominen

Kuva: Päivi Peltonen

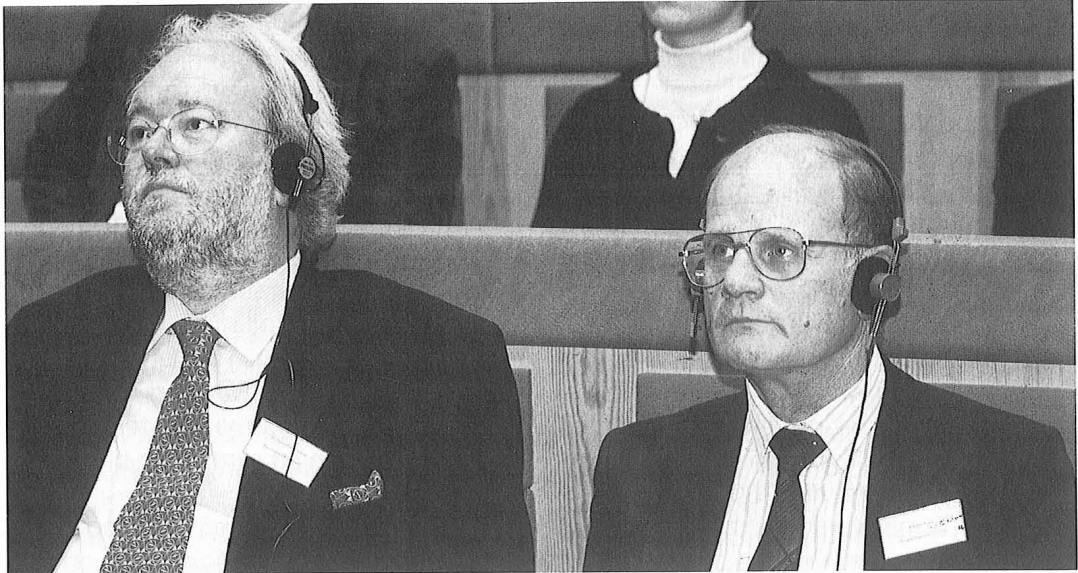
Suomisen mukaan hyvä ammattikieli on myös osa uskottavuutta. Hyvä ammattikieli koostuu monesta asiasta. Ensimmäkin on oltava jotakin sanottavaa. Toiseksi viestin on oltava kohderyhmän kannalta mielenkiintoinen. Samoista asioista viestitään eri tavoin esimerkiksi sijoittajille, tiedotusvälineille tai omalle henkilökunnalle.

Nokian kansainvälisyys luo viestinnälle haasteita: Nokian kotikieli on englanti, mutta koska kotimaa on Suomi, tarvitaan tietenkin myös suomenkielistä viestintää. Nykyisin tekstit kirjoitetaan ensin englanniksi ja vasta sitten suomeksi, ja toisinaan kielellinen rikkaus kärsii tästä. Markkinointiviestinnässä kulttuurierot on suhteellisen helppo ottaa huomioon, ja tuotetiedotteiden amerikkalainen kukkaskieli muuttuukin suomenkielisissä tiedotteissa asiallisiksi toteamuksiksi. Sen sijaan esimerkiksi osavuosikatsausten eri kieliversioissa ei voi ottaa samanlaisia vapauksia, vaan erikielisten versioiden on oltava hyvin yhdenmukaisia.

Toinen suuri haaste Nokian viestinnälle on se, että tietoliikenneala kehittyi niin nopeasti: jatkuvasti syntyy uusia termejä ja lyhenteitä, jotka esimerkiksi tiedotteissa täytyy selittää. Tekniikkaa kehitetään englanniksi, joten termitkin ovat aluksi olemassa vain englanniksi. Koska Suomessa viestitään suomeksi, tarvitaan myös suomenkielisiä termejä. Nokiassa onkin panostettu sanastotyöhön jo parinkymmenen vuoden ajan. Uuden termin luomisessa täytyy ottaa huomioon myös kaupallisuuden vaatimukset, termin täytyy olla sellainen, että se jää helposti mieleen. Siksi Nokia päätyi esimerkiksi termiin *kommunikaattori monimatka-viestimen* sijaan.

GPRS, WCDMA, ADSL, MSCI...

Suominen puhui myös Nokiassa käytettävien lyhenteiden tulvasta. Lyhenteet ovat tarpeellisia asiantuntijoille, heille ei riitä,



Hubert Paesmans ja Chris Cox kuuntelevat tulkkausta.

Kuva: Päivi Peltonen

että puhutaan esimerkiksi laajakaistatekniikasta, koska laajakaistatekniikoita on useita, vaan heidän täytyy tietää, mistä nimenomaisesta tekniikasta on kysymys. Toisaalta lyhenteet aiheuttavat hämmennystä suuren yleisön ja median keskuudessa. Sisäisessä käytössä on lisäksi paljon Nokian organisaatioon liittyviä lyhenteitä, joten nokialaisten keskinäinen jutustelu saattaa kuulostaa ulkopuolisen korvissa oudolta lyhennekieleltä.

Termit ovat aikasidonnaisia, tekniikan kehittyminen vaikuttaa myös nimitysten muuttumiseen. Esimerkiksi termi *matkapuhelin* ei enää oikeastaan vastaa kyseisen puhelimen käyttötarkoitusta, useimmille matkapuhelin ei suinkaan ole matkoilla käytettävä puhelin, vaan kotipuhelin – monille ainoa sellainen. Niinpä perinteistä puhelinta on jo joissakin yhteyksissä ruvettu selvyuden vuoksi sanomaan *kiinteän linjan puhelimeksi*. Samoin nykyään ollaan palaamassa takaisin *lyhytsanoma*-termiin. *Tekstiviesti* ei enää ole tarpeeksi kuvaava, koska viestit eivät ole pelkkää tekstiä, ne voivat olla nykyään myös kuvia.

Monikielinen sanastotyö EU:ssa

Euroopan komission terminologia ja kielituki -yksikön päällikkö *Hubert Paesmans* kertoi, millaisia haasteita Euroopan unionin monikielisyys luo komissiossa tehtävälle sanastotyölle ja miten työ on aikojen saatossa muuttunut. Koska unionin viralliset kielet ovat keskenään tasa-arvoisia, on kääntäminen oleellinen osa EU:n päätöksentekoprosessia, vain siten kaikki voivat osallistua samalla tavalla päätöksentekoon.

Monikielisuuden lisäksi EU:n viestinnälle on luonteenomaista myös viestinnän valtava määrä sekä termistön monisäikeisyys. Suuri osa unionin viestinnästä on sellaista, jossa väärinkäsityksillä voi olla hyvin suuria taloudellisia tai oikeudellisia vaikutuksia. Oikeiden termien käyttö onkin erittäin tärkeää esimerkiksi vaarallisten aineiden käsittelyohjeissa.

Monikielisyys lisää aina kielivirheiden vaaraa, siksi tekstejä ja niiden eri kieliversioita laativien ihmisten on oltava ammattitaitoisia. Lisäksi lingvisti-juristit varmistavat eri kieliversioiden vastaavuuden. Myös monikielinen sanastotyö on välttä-

mätön osatekijä, jotta voidaan varmistaa erikielisten tekstien yhtäpitävyys ja yhtenäisyys.

Euroopan unionissa tehtävä sanastotyö on suurelta osin kääntämistä tukevaa sanastotyötä. EU:n ensimmäinen erillinen sanastotyötä tekevä yksikkö perustettiin noin 35 vuotta sitten. Sen tarkoituksena oli alusta lähtien lisätä kääntämisen tehokkuutta, johdonmukaisuutta ja tekstien keskinäistä yhtenäisyyttä. Tuolloin terminologisen työn tulokset koottiin vielä valtaviiin käsinkirjoitettuihin kortistoihin. Järjestelmällisen sanastotyön tuloksena syntyi lisäksi noin 60 eri alojen sanastoa. Terminologiayksikkö kokosi vähitellen tuekseen myös eri alojen asiantuntijoista koostuvan verkoston.

Kenkälaatikoiden aarteet kaikkien käyttöön

Ajatus terminologisen työn automatisoinnista syntyi 1960-luvulla, ja vähitellen kortistolaatikoista siirryttiin käyttämään *Eurodicautom*-tietokantaa. Kääntäjiä rohkaistiin antamaan omat sana-aarteensa kenkälaatikoiden kätkeistä kaikkien käyttöön. Samalla neuvoteltiin kokonaisten sanastojen ja sanakirjojen syöttämisestä Eurodicautomiin. Vuodesta 1980 lähtien Eurodicautomia ovat voineet käyttää myös ulkopuoliset.

Komission terminologia ja kielituki-yksikössä työskentelee nykyään noin 70 virkamiestä, joista 40 on terminologeja. Kortistot ja kirjamuotoiset sanastot ovat jo historiaa, ja käytössä on paljon erilaisia sanastotyötä ja kääntämistä helpottavia tietoteknisiä apuvälineitä. Yksikön tehtäviin kuuluu muun muassa selvittää yksittäisiä termiongelmia, kartuttaa sanastoresursseja ja ylläpitää termipankkia sekä huolehtia käännösmuisteista ja tietokoneavusteisen kääntämisen työkaluista.

Komission termipankista Eurodicautomista on kasvanut vuosien saatossa maailman suurin monikielinen termitietokan-

ta, jota komission kääntäjien lisäksi käyttävät EU:n virkamiehet ja kielten ammattilaiset ympäri maailmaa. Eurodicautom sisältää nykyään 1,25 miljoonaa termitietuetta. Eurodicautomin lisäksi komission kääntäjillä on käytettävissään lukuisia muitakin kääntämistä helpottavia apuvälineitä, kuten käännösmuisteja, erilaisia tekstitietokantoja sekä *MultiTerm*-termipankkiohjelma, jolla he voivat koota omia sanastojaan. Tulevaisuudessa tavoitteena on, että EU:n eri toimielimillä olisi käytettävissään yksi yhteinen termipankki, nythän eri elimillä on omia termipankkeja.

Vaikka terminologin työ pohjimmiltaan on samaa kuin ennenkin, on tietoteknisten apuvälineiden kehitys tuonut siihen myös paljon uusia piirteitä. Työ edellyttääkin nykyisin hyviä tietoteknisiä taitoja, sillä terminologin on oltava yhtä kotonaan surffatessaan Internetissä kuin hän aiemmin oli käyttäessään kirjastoa. Uuden vuosituhannen terminologi on Paesmansin mukaan sekä sanastotyön tietoteknisten apuvälineiden tuntija että terminologisen tiedon välittäjä.

Osta omalla kielellä, myy asiakkaan kielellä

Kansainvälisen kieli- ja puheteknologia-konsernin Lernout & Hauspien konsultointipalveluiden johtaja *Kaija Pöysti* puhui kansainvälistyvien yritysten kielestä. Globaalistuvassa maailmassa entistä useammat yritykset saavat liikevaihtonsa ulkomailta, missä kieli ja kulttuuri ovat erilaiset kuin yrityksen kotimaassa. Paitsi että kansainvälisten yritysten asiakkaat ovat erimaalaisia, myös niiden työntekijät saattavat työskennellä eri maissa. Yrityksen kansainvälistyminen vaikuttaa siten myös yrityksen sisäiseen kieleen, yrityksen on päätettävä, mitä kieltä yrityksen sisällä käytetään.

Pöystin mukaan asiakkaat haluavat edelleenkin ostaa palveluja omalla kielel-

lään. Jo lainsäädäntö edellyttää useimmissa maissa tiettyjen asioiden kääntämistä kyseisen maan kielelle. Kun uusilla markkinoilla taistellaan markkinaosuudesta, paikallisen kielen merkitys kasvaa, niinpä tällä hetkellä käännetään paljon esimerkiksi sloveniaksi, tsekiksi ja viroksi. Lisäksi nykyään on otettava huomioon erilaiset alaryhmät ja kielialueet, esimerkiksi Espanjan markkinoilla ei enää riitä, että käännetään vain espanjaksi, vaan täytyy kääntää myös katalaaniksi ja basikiksi. Yhdysvalloissa, jota aiemmin pidettiin yksikielisenä markkina-alueena, ovat USA:n sisäiset kieliryhmät, kuten espanja, kiina, japani ja korea, voimistumassa.

Ihminen omaksuu ja erityisesti tuottaa tietoa nopeimmin ja tehokkaimmin omalla kielellään. Kansainvälisissä yrityksissä on silti usein tarpeen valita yksi kieli yrityksen sisäiseksi kieleksi — ja usein tämä kieli on nimenomaan englanti. Täytyy kuitenkin muistaa, että yrityksen sisäinen kieli ei välttämättä ulotu yrityksen kaikille



Kaija Pöysti

Kuva: Päivi Peltonen

tasoille, esimerkiksi komponenttien koajat eivät välttämättä osakaan englantia, ja silloin joudutaan uudestaan miettimään, miten esimerkiksi yrityksen sisäiset tiedotteet tai toimintaohjeet menevät perille. Lisäksi yrityksessä käytettävään kieleen vaikuttavat alan ammattikieli ja yrityksen sisäinen slangi.

Pöystin näkemyksen mukaan englannista on tulossa universaali kakkoskieli, mikä helpottaa kommunikointia. Samanaikaisesti tehokkuuden ja nopean toiminnan vaatimukset edellyttävät yhä suuremman asiamäärän omaksumista yhä nopeammin, ja silloin kansainvälisissä yrityksissä joudutaan pohtimaan, onko joissakin tilanteissa sittenkin tehokkainta toimittaa osa materiaalista ihmisten omalla äidinkielellä, vaikka yrityskieleksi onkin valittu englanti.

Tekniset apuvälineet alentavat kääntämisen kustannuksia ja nopeuttavat kääntämistä. Konekäännös ei kuitenkaan korvaa kääntäjiä, vaan sen avulla voidaan tehdä raakakäännöksiä ja kääntää materiaalia, jota muuten ei ehkä käännettäisi. Kääntäminen lisää tietenkin kustannuksia, mutta toisaalta se voi myös kasvattaa myyntiä. Kansainvälistyvän yrityksen on siis mietittävä tarkkaan, mitä kannattaa käännättää, mutta sen on myös panostettava alkuperäisen materiaalin laatuun ja esimerkiksi käytetyn kielen ja termistön yhtenäisyyteen.

TSK eilen ja tänään

Lounaan jälkeen sanastokeskuksen johtaja *Olli Nykänen* kertoi, mitä TSK:n toimintaan on kuluneiden 25 vuoden aikana mahtunut ja mitä TSK:lle kuuluu tänään. Tekniikan Sanastokeskus ry:n perustamisen taustalla oli useita vuosia kestänyt valmistelutyö, johon olivat osallistuneet erityisesti Suomen Standardisoimisliitto, Suomen Teknillinen Seura, Nykysuomen laitos, opetusministeriö ja Keskuskauppa-kamari. Yhdistyksen perustamissopimuk-

sen allekirjoittivat 1974 Suomen Teknillinen Seura, Insinööriliitto ja Tekniska Förningen i Finland. Yhdistyksen tehtäväksi tuli Suomen oloihin soveltuviin suomen- ja ruotsinkielisten sanastojen aikaansaaminen.

Toiminnan alkuvuosina TSK:n hallituksen tärkeimpänä tehtävänä oli luoda puitteet varsinaiselle sanastotyölle, ja siksi vuonna 1975 solmittiin yhteistyösopimus Nykysuomen laitoksen kanssa. Laitoksen seuraaja, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (KTK), palkkasi sitten tämän sopimuksen nojalla Sanastokeskuksen ensimmäisen työntekijän, *Elisa Kirjosen* (nyk. *Stenvall*), ja yhdistys sai toimittajat KTK:n yhteydestä.

Toisen varsinaisen työntekijänsä yhdistys sai 1978, kun TSK:n johtajaksi nimitettiin diplomi-insinööri *Heidi Suonuuti*. Suonuutin terminologisen osaamisen tulokset ovat edelleenkin nähtävissä Sanastokeskuksen toiminnassa ja palveluissa. Hän osallistui aktiivisesti myös terminologia-alan kansainväliseen yhteistyöhön ja toimi muun muassa kansainvälisen standardisointijärjestön ISO:n terminologiakomitean puheenjohtajana.

TSK:n nykyinen palveluvalikoima sai perustansa 1980-luvulla. Näkyvimpiin palveluihin kuului jo silloin termipalvelu. Toimintansa tueksi TSK on koonnut sanastoihin ja sanakirjoihin erikoistuneen käsikirjaston. Sanastokeskus on alkuajoista lähtien osallistunut erilaisiin sanastoprojekteihin, järjestänyt sanastotyön kurseja ja koonnut sanastotyön tuloksia termipankkiin. Myös julkaisutoiminta sanastojen, oppaiden ja tiedotuslehti *Terminfon* muodossa on kuulunut jo 80-luvulta lähtien TSK:n palveluihin.

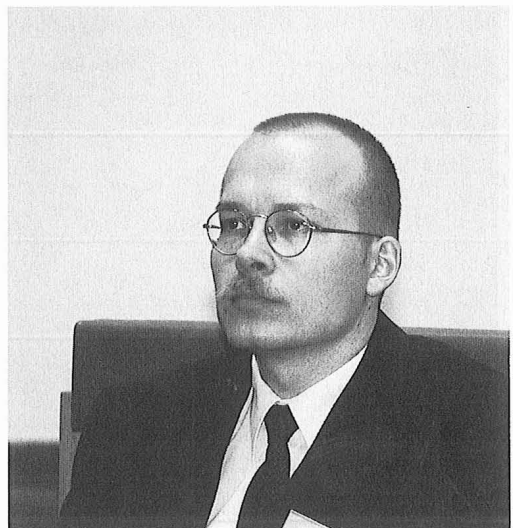
Projekti- ja palvelutoiminnan kasvu heijastui myös toiminnan organisointiin. Henkilökuntaa ja tilaa tarvittiin lisää, ja TSK erkani KTK:n kainalosta täysin itsenäiseksi yhdistykseksi ja muutti 1992 Helsingin Albertinkadulle, jossa TSK edelleenkin sijaitsee.

Kasvu täyden palvelun sanastokeskukseksi

1990-luvulla TSK toimintaan on vaikuttanut paljon Suomen jäsenyys Euroopan unionissa. Jäsenyyden myötä komissiossa heräsi suomenkielisen termistön tarve, ja TSK on yhteistyökumppaneidensa kanssa koonnut jo noin 140 000 suomenkielistä termiä komission termipankkiin Eurodicautomiin. Lisäksi TSK osallistuu eri projektien kautta tälläkin hetkellä EU:n *Monikielinen tietoyhteiskunta*-hankkeeseen.

1990-luvulla sanastotyöhön on tullut myös muita uusia muotoja, työvälineet ovat kehittyneet, ja sähköposti ja Internet ovat avanneet aivan uusia toimintamahdollisuuksia. Yksi esimerkki uudelta sanastotyöstä on TSK:n keväällä käynnistämä *Tietotekniikan termitalkoot*-projekti, jossa sähköpostin ja www:n välityksellä tuotetaan suosituksia tietotekniikan termistöstä.

Kuluneiden 25 vuoden aikana on TSK:sta kasvanut täyden palvelun sanastokeskus, joka palvelee terminologian asiantuntijana minkä tahansa erikoisalan edustajia, ei ainoastaan tekniikan. Tähän kansallisen sanastokeskuksen rooliin kuuluu tärkeänä osana myös sanastotyön



Olli Nykänen

Kuva: Päivi Peltonen

menetelmien kehittäminen sekä kansainvälinen yhteistyö. TSK onkin nykyään osa kansallisten kielellisten ja viestinnällisten palvelujen infrastruktuuria.¹

Termit ja ajattelu

Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen professori *Fred Karlsson* puhui vaikeasta aiheesta eli termien ja ajattelun suhteesta. Karlsson käsitteli aluksi yleisiä semanttisen muistin organisointiperiaatteita eli sitä, mistä sana ja sen merkitys ihmisen mielessä muodostuvat.

Kielitieteessä kuvataan usein, että sanan semanttinen merkitys on ydin ja käsite ulottuu hieman laajemmalle alueelle ytimen ympärille. Kielitieteilijät ja terminologit ovat kiinnostuneita lähinnä tästä ytimestä ja denotaatiosta. Ihmisen mielessä merkitykset ovat representoituneina paljon laajemmin: käsitteisiin liittyy suuri joukko muita asioita, kuten omat elämäkokemukset, jotka eivät varsinaisesti liity kielen semanttiseen järjestelmään. Niinpä merkitysten sisäisissä representaatioissa on vaikea erottaa toisistaan ensyklopedista ja semanttista tietoa, vaan ne sekoittuvat ihmisen mielessä toisiinsa.

Merkitykset ovat myös suhteessa toisiinsa: kun opimme uusia merkityksiä, integroimme ne vanhaan järjestelmään. Karlsson esitti esimerkkinä *pelin* erilaisia merkityksiä: sana *pele* kattaa erilaisia pelityyppejä, kuten shakin, tenniksen ja korttipelin. Tässä Wittgensteinilta peräisin olevassa perheyhtäläisyyden ajatuksessa on olennaisinta ihmisen kyky hallita ja havaita funktionaalisia samankaltaisuuksia; ihminen pystyy huomaamaan,

että tennis ja pokeri ovat jollakin tavalla "sukua" toisilleen.

Toinen tärkeä käsite merkitysten kuvaamisessa on prototyypin käsite. Prototyypillä tarkoitetaan sitä, että kategorioilla on tyypillisiä ja vähemmän tyypillisiä toteumia, esimerkiksi varpusta pidetään tyypillisempänä lintuna kuin strutsia tai pingviiniä.

Kolmas strukturointikeino ovat semanttiset suhteet, joita terminologitkin käyttävät hyväkseen määritelmiä laatiesaan. Tyypillisiä semanttisia suhteita ovat esimerkiksi ylä- ja alakäsitteiden väliset suhteet. Kaikki semanttiset suhteet eivät suinkaan ole hierarkkisia, vaan lisäksi on olemassa suhteita, joissa sukulaisuus esiintyy samalla tasolla. Tällaisia käsitteitä ovat esimerkiksi viikonpäivät ja kuukaudet, ja lapset oppivat ne usein listojen ja sarjojen muodossa.

Kun tutkitaan todellista kielenkäyttöä, törmätään neljänteen tärkeään organisointiperiaatteeseen, nimittäin kollokaatioihin eli sanojen taipumukseen esiintyä yhdessä tiettyjen sanojen kanssa (*blodröd, deep purple*). Usein näissä on kysymys leksikalisoituneista fraaseista ja idiomaattisista ilmauksista.

Sanat, jotka ovat semanttisessa suhteessa keskenään, muodostavat semanttisen kentän. Esimerkiksi *auton* semanttiseen kenttään kuuluvat muun muassa auton osat *ohjauspyörä, moottori, kori, pyörä* jne., yläkäsite *moottoriajoneuvo*, alakäsitteet *linja-auto, formula 1 -auto* jne., funktioon liittyvät käsitteet *ajaa, päteä* jne. Prototyypinen auto on yleensä henkilöauto eikä esimerkiksi rekka-auto. Samaan semanttiseen kenttään tai verkostoon kuuluvat sanat ilmentävät sitä sanastoa, joka on yhteinen kaikille kieliyhteisön jäsenille. Autoja harrastavan, niiden parissa työskentelevän tai niistä kirjoittavan sanastoon kuuluu lisäksi joukko autoalan erikoiskielen termejä, joten heidän semanttiset kenttänsä ovat paljon laajempia.

¹ Esitys perustui Olli Nykäsen kirjoittamaan artikkeliin *TSK – 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta*. Artikkelin on julkaistu TSK:n juhla-julkaisussa *Toimikunnista termitalkoisiin – 25 vuotta sanastotyön asiantuntemusta* (1999).

Seuraavaksi Karlsson kertoi esimerkin terminologiaan liittyvästä kokeestaan, jossa oli tavoitteena kehittää termien tunnistamiseen liittyvää menetelmää. Ai-neistona hän käytti tietoyhteiskuntaa kä-sittelevää tekstiä, joka oli olemassa kaikil-la EU-kielillä. Hän vertasi suomen- ja eng-lanninkielisiä tekstejä toisiinsa ja termien esiintymistä niissä sekä tutki sitä, miten löytää termejä ja tunnistaa ne sanat, jot-ka ovat tyypillisiä juuri kyseiselle tekstile.

Aluksi hän vertasi suomenkielistä tekstiä sähköisessä muodossa olevaan *Suomen kielen taajuussanastoon*, joka edustaa suomen kielen keskeistä sanava-rastoa 60-luvun lopulla, ja tutki, kuinka paljon tekstin sanasto poikkesi siitä. Tekstissä esiintyi paljon sellaisiin käsitteisiin viittaavia sanoja, joita ei ollut olemassa-kaan 60-luvulla ja jotka voivat olla kandi-daatteja uusiksi relevanteiksi termeiksi.

Tällaisesta termien tunnistamisesta voi olla apua paitsi sanastotyössä myös indeksoinnissa, eli kun selvitetään sitä, mitä teksti oikeastaan käsittelee. Tässä puolestaan tarvitaan myös sanan syntak-tisen aseman tutkimista. Tekstin teema ilmenee nimittäin yleensä subjektien kautta. Siten ne sanat, jotka useimmin esiintyvät subjektina, luonnehtivat sitä, mitä teksti käsittelee. Karlssonin mukaan automaattinen tai puoliautomaattinen termintunnistus voi helpottaa terminolo-gin työtä: sen avulla saadaan vihjeitä sii-tä, mikä on olennaista ja mikä vähem-män tärkeää.

Globaalia harmoniaa

Brittiläisessä ja kansainvälisessä standar-disointityössä mukana oleva *Chris Cox* puhui standardisoinnista, terminologiasta ja TSK:sta harmonisoivina voimina. Har-monialla Cox tarkoittaa sitä, että ihmiset ovat sopusoinnussa keskenään taloudelli-sen turvallisuuden, inhimillisen moninai-suuden ja yhteisymmärryksen kautta.

Coxin mukaan standardisointi on yksi väline taloudellisen tasa-arvon tiellä. Yksi osoitus taloudellisesta kumppanuudesta on esimerkiksi termipankin käytön ja kus-tannusten jakaminen. Kaija Pöystin ta-voin myös Cox korosti monikielisuuden merkityksen tunnistamista. Tiellä globaa-liin harmoniaan tarvitaan viestinnän lä-pinäkyvyyttä, tarkkuutta ja yksiselittei-syyttä, ja ennen kaikkea tarvitaan kykyä tunnistaa epäselvä tai moniselitteinen viestintä, joka voi väärin ymmärrettynä aiheuttaa suurta vahinkoa (*critical com-munication*).

Maailmanlaajuisten laadunhallintaa ja sanastotyötä käsittelevien standardien avulla voidaan vähentää väärinymmärtä-misen vaaraa. Laatujärjestelmiä ja laa-dunhallintaa käsittelevän ISO 9000 -per-heen standardit ovat perusta, jonka avul-la prosessien, järjestelmien ja tuotteiden laatu voidaan varmistaa. Nämä standar-dit on laadittu siten, että jokainen pystyy hyödyntämään niitä – yleensähan stan-dardit on suunnattu alan asiantuntijoille, ja siksi ne on myös kirjoitettu alan eri-koiskielellä.

ISON terminologiakomitea TC 37 puolestaan laatii sanastotyöhön liittyviä standardeja, joiden tarkoituksena on vä-littää tietoa tehokkaan sanastotyön me-netelmistä ja välineistä. Standardien koh-deryhmänä ovat kuitenkin terminologia-alan asiantuntijat, joten asiaan perehty-mättömien voi olla vaikea käyttää sanas-totyön standardeja. Sanastotyön standar-deihin tarvittaisiinkin Coxin mielestä "glo-balisointia" eli jonkinlaista popularisoi-ntia, sillä ihmisten, jotka etsivät standar-deista apua sanastotyön ongelmiin, on myös pystyttävä käyttämään ja sovelta-maan niitä. TC 37:n standardit tarjoavat joka tapauksessa tärkeän pohjan tietoyhteiskunnalle, sillä jos tietointensiivisen toiminnan perusta eli sen käyttämä kieli ja termistö ovat kirjavia, niin millainen onkaan rakennelma itse.

Monilla tahoilla on huomattu sanastotyön tärkeys, mutta sanastotyötä ei kuitenkaan ole tehty terminologisiin menetelmin, niinpä käsittekuvauksetkaan eivät aina ole onnistuneita. Apua parempien ja selkeämpien määritelmien laatimiseen löytyy terminologisia menetelmiä esittelevistä standardeista. Cox korosti, kuinka olennaista on ymmärtää terminologisten menetelmien tärkeys sanastojen ja käsittekuvausten laatimisessa, jotta voidaan edistää viestinnän selkeyttä ja vähentää väärinkäsityksiä.

Standardien avulla on helpompi hallita kaikkea ratkaisevaa viestintää. Ne pienentävät riskejä, auttavat käsittekuvausten laadinnassa ja laadunhallinnassa. Kustannussäästöistä ei hyödy vain yritys tai yhteisö itse, vaan myös asiakkaat ja muut yhteistyökumppanit, sillä väärinkäsitykset aiheuttavat aina lisätyötä.

Cox toteaa, että globaalistuminen on tosiasia, samoin siirtyminen teollisuusyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan. Muutoksen nopeus on ongelmallista tiedon tulvan ja tiedon sisältämien käsittekuvausten laadun vuoksi. Globaalia harmoniaa ei saavuteta ilman yhteisymmärrystä.

Lopuksi Cox toivoi, että matkapuhelinten jälkeen Suomen seuraava merkittävä vientiartikkeli olisi terminologisten menetelmien hallinta.

Ja siellä kaikilla oli niin mukavaa...

Antoisan seminaarin jälkeen TSK tarjosi illallisen jäsenilleen ja muille yhteistyökumppaneilleen. Illallisvieraita viihdytti *Jukka Nykänen* pianonsoitolla. Yllätysnumerona ruotsalaisen sanastokeskuksen TNC:n kuoro esitti TSK:lle onnittelulaulun:

TSK
ni får alla att förstå
att man måste reda ut begreppen
för att varandra nå

TSK
era termer måste nå
ut till bägge era språkmiljöer
det måste kosta på

Hög kvalitet är eran bana
ni klarar det
trots bara tjugofemårs vana

TSK
I Europa är vi små
men finska sisun har satt er på kartan
det måste vi tillstå

TSK
ni har verkat för att få
fram ett nordiskt samarbetsklimat
så att vi enade kan stå

TSK
ni kan slå oss gula och blå
i hockey, bilsport och i friidrott,
vi har funnits längst ändå!

Men trösta er med bastukorvar
behövs det mer ta fram en flaska
Koskenkorva

TSK
ni är skickliga som få
å fast ni inte uppnått våran ålder
har ni hunnit långt ändå

Kiitokset vielä kerran kaikille juhlaan osallistuneille sekä TSK:n merkkipäivää muistaneille!

Yleiskielen ja erikoiskielten raja – veteen piirretty viiva

Pirkko Nuolijärvi

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtaja professori Pirkko Nuolijärvi käsitteli TSK:n juhlaseminaarissa pitämässään esitelmässä sitä, miten häilyvä on yleiskielen ja erikoiskielten välinen ero.

Kaikissa kieliyhteisöissä on jatkuva tarve systemoida kielimuotojen suhdetta toisiinsa. Tällöin pohditaan esimerkiksi sitä, mikä on kirjoitetun ja puhutun kielen varieteettien suhde, ja sitä, mikä on ryhmäkielten, kuten erilaisten ammattikielten, ja yhteisen yleiskielen välinen ero ja missä kohdin ne puolestaan muistuttavat toisiaan.

Tässä yhteydessä käsittelen yleiskielen ja erikoiskielten suhdetta hyvin yleisellä tasolla, sosiolingvistisen kysymyksenasettelun näkökulmasta ja muutamien esimerkkien valossa. En rajoitu vain kirjoitettuun kieleen, vaan – osoittaakseni rajan häilyvyyttä – tarkastelen myös puhuttua kieltä. Teen sen siitakin huolimatta, että kielenhuoltotyö ja termityö sinänsä kohdistuvat nimenomaan kirjoitettuun kieleen.

Kieliyhteisössä on kuitenkin olennaista vain kieli, jonka sisällä voi nähdä jatkumon erilaisia kielimuotoja, varieteetteja, aina kirjakielisimmistä kirjoitetun kielen varieteeteista puhekielen erilaisiin varieteetteihin, aluepuhekieliin, ammattikieliin jne. Kirjoitetun ja puhutun kielen eri muodot kietoutuvat toisiinsa monin tavoin. Ajatellaanpa esimerkiksi sanomalehden taloussivujen artikkeleita, jossa taloustieteestä tutuin termein ilmaistaan hyvinkin käsitteellisiä ja abstrakteja asioita ja jossa samaan hengenvetoon käsitellään puhekielisin esimerkein yritysjohdajan nä-

kemyksiä Suomen työllisyystilanteesta tai muista aiheista. Erikoiskieliäkään ei siten voi käsitellä niin, että jyrkästi erotettaisiin kirjoitettu ja puhuttu kielimuoto toisistaan. Tämä koskee usein myös sitä, mikä on erikoiskielen ydintä ja tunnusmerkistöä, termejä ja fraaseja. Puhutussa kielessä käytetty sana voi liukua – yhteisestä sanattomasta sopimuksesta – vähin erin myös kirjoitetun kielen osaksi.

Yleiskieli ja erikoiskielet

Otsikon yksiköllinen muoto yleiskieli saattaa johtaa ajattelemaan, että kyseessä on yhtenäinen ja yksiyymmärteinen kielimuoto, joka on kaikkien hallussa. Näin periaatteessa voi ajatellakin. Mutta vain periaatteessa.

Periaatteen ja käytännön ristiriitaa voi havainnollistaa ja rinnastaa jo murteiden ja yleiskielen suhteen avulla, aivan arkipäiväisin ja tavanomaisin esimerkein. Seuraavaksi yritänkin havainnollistaa tätä suhdetta tutun esimerkin valossa.

Se, mikä kuuluu johonkin puhutun kielen muotoon, esimerkiksi murteeseen, voi samalla olla yleiskieltä. Savolaismurteen pronominivariantti *minä* on samalla yleiskieltä. Monien muiden murteiden puhujille asetelma ei ole samanlainen. Esimerkiksi lappeenrantalaisen on opetettava yleiskielessä toinen pronomini kuin hänen murteessaan on, *mien* sijasta on opittava *minä* (sikäli kuin tätä varianttia ylipäätään tulee käyttäneeksi). Samoin hämäläinen *mää* poikkeaa yleiskielestä. Oma lukunsa on *mä*, johon – niin tavallinen kuin se onkin – voi liittyä erilaisia alueellisia eroja, käyttötilannetta ja ryhmittäisiä valintoja koskevia eroja. Eri

alueilla asuvat kielenkäyttäjät ovat siten näissä pronomineissaan eri viivalla suhteessaan yleiskieleen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että he kaikissa piirteissään olisivat eri viivalla; esimerkiksi *mien* käyttäjillä on yleiskielen kanssa puolestaan yhteinen variantti *metsä*, kun taas ainakin vanhimmilla savolaisilla on siitä hyvinkin poikkeava *mehtä*.

Nyt kuulija voi kysyä, mitä tekemistä näillä esimerkeillä on Tekniikan Sanastokeskuksen ja sen työn kanssa. Näillä esimerkeillä ei sinänsä olekaan, mutta koko ilmiö on tuttu jokaiselle, joka miettii yksittäisen käsitteen kohdalla, mihin se kuuluu, onko se erikoisan sana ja kuuluuko se mahdollisesti useampaan erikoisalaan. Kielimuodot ovat siten osittain päällekkäisiä ja limittäisiä. Tällainen piirre yksinkertaisesti kuuluu kielen luonteeseen. Juuri siksi myös erikoiskielen ja yleiskielen raja voi olla yksittäisen sanan kohdalla äärimmäisen vaikea vetää.

Tällainen limittyminen on tyyppillistä myös silloin, kun alueellisten kielimuotojen ja yleiskielen suhteen sijasta tarkastellaan erilaisia ryhmäkielimuotoja ja yleiskieltä. Slanginpuhujan jokainen sana ei ole slangia, eikä kielentutkimusta harjoitava professori ole vain lingvistisen sanaston kyllästämä. Yleiskieli on kummankin kielimuodossa koko ajan läsnä.

Yleiskieli ja erikoiskielet ovat limittäin myös niin, että erikoiskielet koko ajan vuotavat yleiskieleen päin. Ne eivät siten ole saarekkeita, joihin on pääsy vain ammattiin tai erikoisalaan vihkiytyneillä. Tämä suhde elää siis koko ajan rikasta prosessia, jossa kumpikin antaa toiselleen aineksia.

Yleiskielen luonne

Kielenkäyttäjän lähtökohtana on usein se, että erikoiskielet ovat käsittämättömiä ja vieraita juuri siitä syystä, että niissä on omalle elämäkokemukselle ja alalle vierasta termistöä. Vähemmän

huomiota saa yleensä osakseen se, että niin sanottu yleiskielikin voi olla täysin käsittämätöntä, ei siksi, ettemme tuntisi sanoja, joita jossakin tilanteessa yleiskieltä käytettäessä viljellään, vaan siksi, että emme ole sisällä itse tilanteessa, jossa kieltä käytetään, emmekä tiedä niiden asioiden taustoja, joista on puhe tai joista kirjoitetaan.

Seuraavassa valaisen asiaa parin esimerkin avulla. Ensimmäisen näyte on televisio-ohjelmasta, jossa valtiovarainministeri Sauli Niinistö keskustelee monen muun poliitikon kanssa aikoinaan esillä olleesta Matti Pekkasen työryhmän työtömyyttä käsittelevästä mietinnöstä. Keskustelu on vuodelta 1994.

SN: niin (.) Pekkasen paperin (.) keskeinen asia on tämä takuulaki (.) kaiken lisäksi Pekkasen paperi on kokonaisuus niin tuo paperi alkaa-kin että tämä on kokonaisuus (.) jonka vuoksi sen paloittaminen sillä tavalla kun pääministeri (.) ajatteli (.) ei ole aiheellista. (.) e (.) minusta (.) tämä ei ole tämän hallituksen ja tämän opposition (.) asia. (.) nämä elävät tässä muodossa vain ensi maaliskuuhun (.) sen sijaan paperi suuntautuu vuosituhannen vaihteeseen (.) olisi (.) paikallaan että poliittiset puolueet (.) sopivat (.) että tehdään tällainen takuulaki (.) se on silloin eduskunnan tämän eduskunna asia kyllä (.)...

(Ajankohtainen kakkonen: Kenestä pääministeri?)

Päältä katsoen ja esimerkiksi jonkin erikoisan ytimen näkökulmasta tämä lie-nee suurimmassa määrin yleiskieltä. Erikoisan puheeksi sen tekee tietty abstraktius, katsojalle tuntemattomiin tilanteisiin ja asioihin viittaaminen, mikä lisää katsojan ulkopuolisuuden tunnetta. Tämä viittaaminen näkyy runsaassa pronomien käytössä, mikä ilmentää sitä, että puhutaan studiossa oleville tutusta asiasta, mutta ei oteta katsojaa mukaan. Ulkopuolisuuden ja käsittämättömyyden vaikutelma saadaan siis aikaan myös monin muin keinoin kuin yleensä olemme erikoiskielen käsittelyn yhteydessä tottuneet ajattelemaan.

Toinen esimerkki on samasta keskustelusta, kansantaloustieteen tutkijan ja siis yhden erikoisalan edustajan puhetta.

JV: no joo (.) mun mielest tää on suurelta osin semmost keskusteluu joka on tyhjää koska (.) kyllä kai täs on siitä lähdetty et eletään **markkinatalouden** oloissa ja (.) **markkinat** tulee sen aika paljon ratkasemaan tässä (.) mun mielest kaikki päättäjät lupaa liikaa kun ne (.) ovat muuttamassa Suomen **elinkeinorakennetta** (.) sen sijaan (.) musta (.) tässä poliitikot ja päättäjät vois luvata vähän enemmän ihan **perinteistä** hyvää **talouspolitiikkaa** (.) tämä (.) Pekkas-keskustelu on valitettavasti liturgista siinä on älyllisesti aika kestävämmällä tavalla (.) pantu yhteen kaikki hyvät asiat niinkun (.) muka olis ihan selvää että mitä parempi **valtionalous** mitä **ylijäämäsempi vaihtotase** sitä .hhh parempi työllisyys meillä .hh meil on (.) tää on tää ei kestä tällöinen rakennelma (.) tän näiden (.) tavoitteiden välillä joudutaan (.) myös tekemään (.) tekemään valintoja .hhh ja (.) siitä puuttuu myös sellaset olennaiset ainekset kun .hh nythän tarvittas semmosee perusasiaa täs tarvittas jonkinlainen uusi **Korpilampi**. (.) tota **palkat kiinni** vähäks aikaa (.) jonkinlaiset (.) niinku sellaset **investointikannusti-**



Pirkko Nuolijärvi

Kuva: Päivi Peltonen

met päälle että tota (.) kasvu pysyy (.) korkealla kauan (.) ilman että tää (.) perinteinen **palkkakierre** lähtee käyntiin kyllä ne tulee sitten ihan oikeille aloille ne työpaikat sekä palveluihin että teollisuuteen periaatteessa markkinat .hh saa sen ratkasta ...

Tässä esimerkissä olen lihavoanut ne sanat, joita voisi pitää erikoisalan termeinä ja jotka saattavat osoittaa, että tässä puhuu kansantaloustieteilijä. Osa näistä termeistä on täysin arkista käyttökieltä, kuten *markkinat* tai *elinkeinorakenne*, osa taas ilman muuta taloustieteilijän erikoiskieltä ja fraseologiaa, kuten *vaihtotase*, *perinteinen talouspolitiikka* tai *palkkakierre*. Nämäkin saattavat tietenkin esiintyä myös melko yleistajuisissa kirjoituksissa, kuten sanomalehden palstoilla.

Termien osalta erikoisalan kieli voi jäädä tässäkin yhteydessä, kuten Niinistön puheenvuorossa, katsojalle avautumatta, mutta toisaalta voimme pohtia myös sitä, miksi tämä puheenvuoro ei kuitenkaan ole paljon käsittämättömämpi kuin edellinen, Niinistön puheenvuoro. Yksi päätelmä voi olla se, että politiikan kielimuodot tarjoavat katsojalle hyvin vähän konkreettisia liittymäkohtia omaan elämään ja tuntuvat juuri siksi erikoiskieleltä. Toinen päätelmä voi olla se, että kielen kaikki tasot ovat yleiskielen määrittelyn sekä yleiskielen ja erikoiskielen välisen rajanvedon kannalta tärkeitä ja olennaisia. Kuulija ja katsoja voi sietää muutaman terminomaisen sanan, jos puhujan viesti muuten avautuu selvästi ja kuulija ymmärtää esimerkiksi, mitä mieltä puhuja on käsiteltävänä olevasta teemasta.

Erikoiskielten suhteet

Monilla erikoisalojen kielillä on paljon yhteistä, ei vain yleiskielen kanssa, vaan myös toisen erikoisalan kielen kanssa. Tätä on käsitelty monissa yhteyksissä enkä tässä yhteydessä puutu tähän tarkemmin. Tämäkin limittäisyys vain osoittaa,

miten kielimuotojen rajat ovat häilyvät ja miten liukuva on käsitteiden, fraasien ja kielenkäyttötapojen olemus.

Toisen tieteenalan tai ammattialan kielessä on luonnollisesti paljonkin sellaista, mitä emme ymmärrä. Usein se johtuu siitä, että kielimuoto kuvaa toista elämänpiiriä ja maailmaa. Toisinaan se voi johtua myös siitä, että erikoiskielessä on käsitteellistä sekavuutta, josta oman alankaan edustaja ei aina saa tolkkua. Pari vuotta sitten Tampereen yliopistossa hoitotieteestä väitellyt Jouni Tuomi kiinnostui aikanaan hoitotieteestä juuri siksi, että saisi selville, mistä siinä on kysymys. Käsitteitä purkamalla hän paljasti muun muassa tieteenalan dogmaattisia käytänteitä ja siten osaltaan luultavasti auttoi täsmentämään monia asioita.

Kirjoitetun ja puhutun suhde erikoiskielen maailmassa

Samana alan sisällä on läsnä sekä kirjoitettua kieltä että puhutun erikoiskielen variantteja. Seuraavassa havainnollistan tätä seikkaa parilla esimerkillä.

Talouselämän kieli ja sen erikoisala meklari- ja diilerislangi ovat saman kieli- maiseman edustajia. Silti ne voivat poiketa toisistaan hyvinkin paljon siksi, että puhetilanteet vaativat ja tuottavat toisenlaisia termejä kuin vakiintuneen oloiset kirjoitetun kielen tilanteet. *Saksan markan suhde Suomen markkaan* ei ole riittävän tehokas ilmaus nopeaan meklari- puheeseen, joten meklari puhuu *masasta*. Samasta syystä *dollarin kurssi Suomen markkaan* on lyhyesti *rätti*, joka sitten on saanut rinnalleen samaan merkityserheeseen kuuluvat synonyymit *riepu*, *ryysy*, *rääsy* ja *lumppu*. *Tanskan kruunu* puolestaan on *porno*. Termien tarkkuus ja yksiselitteisyys on yhtä tärkeää kuin kirjoitetussakin kielessä, ellei hektisessä myyntitilanteessa suorastaan tärkeämpäänkin.

Erikoiskielen teksteissä ja ammattilaisten puheessa on luonnollisesti myös paljon muitakin sanoja ja ilmauksia kuin varsinaisia termejä. *Riskejä kaihtava välittäjä* on meklari- piireissä *luuseri*, ja *bondiniilo* taas *tyhmä meklari*. Tällaisia aihepiiriin liittyviä luonnehdintoja voimme löytää mistä tahansa ammattikielestä.

Toinen kiehtova maailma on urheilun erikoispuhekieli, joka käyttää runsaasti hyväkseen yleiskielen tavanomaisimpia sanoja tai muiden erikoisalojen sanoja. Huonosti pelaava maalivahti on *imuri*. Kun hyökkääjä luistelee kentän poikki, jolloin muut voivat syöttää hänelle, hän *leikkaa*. *Oman pään puhtaana pitäminen* taas tarkoittaa joukkueen nollapeliä, ja kun puolustaja *on mennyt kahville*, hän on joutunut täydellisesti hyökkääjän harhauttamaksi. Puhutuille erikoiskielille on siis hyvin tyypillistä runsas metaforien käyttö ja arkisanaston käyttäminen erikoismerkityksessä. Tässäkään kohtaa erikoiskielen ja yleiskielen raja ei siis liiku sanojen rajoilla vaan merkitysero tekee sanasta ja fraasista erikoiskielen sanan ja fraasin.

Lopuksi

Näillä muutamilla esimerkeillä olen toivoakseni kyennyt havainnollistamaan kysymyksenasettelua, joka termityön ammattilaisten arkityössä on epäilemättä koko ajan esillä. Sosiolinguvistisesta näkökulmasta yleiskielisyys ja erikoiskielisyys määrittyy viime kädessä siitä, mikä on kielenkäyttäjän suhde kulloiseenkin erikoiskieleen. Linguvistille *partikkeli* on yleiskieltä, kieliopin termistöä opiskelevalle se taas on mitä suurimmassa määrin erikoiskieltä. Näin myös suhteemme yleiskielen ja erikoiskielen käsitteeseen saattaa muuttua elämän varrella. Tilanne ja konteksti ovat ratkaisevassa asemassa myös silloin, kun mietitään sanojen semanttisia sisältöjä ja sanojen suhdetta toisiinsa. Siksi yleiskielen ja erikoiskielen välinen

raja on hento viiva, vaikka tämän viivan termityön ammattilainen, kuten Tekniikan Sanastokeskus, osaakin usein piirtää varsin vahvaksi, erotella, analysoida ja systemoida meidän kielenkäyttäjien tarpeisiin ja hyödyksi.

Kirjallisuutta:

Karihalme, Oili 1999. *Tieto, tilanteet ja erikoiskieli*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 229. Kielitiede 37.

Nuolijärvi, Pirkko 1997. Tekstien dialogi ja kääntäminen talousjournalismin tekstimaailmassa. Teoksessa Korimo-Girod, Nina (toim.) *Kontrastiivinen tarkastelu kääntäjän apuna*. Publications du Département de Langues Romanes 12, Université de Helsinki. 71–88.

Sopanen, Terttu 1998. *”Rätin hinta on flätti ja alffi buustaa noksua.” Diilereiden ja meklareiden ammattislangia*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin kauppakorkeakoulun kielten ja viestinnän laitos.

Ammattikielisen viestinnän tulevaisuus — kurkistus 2000-luvulle

Krista Varantola

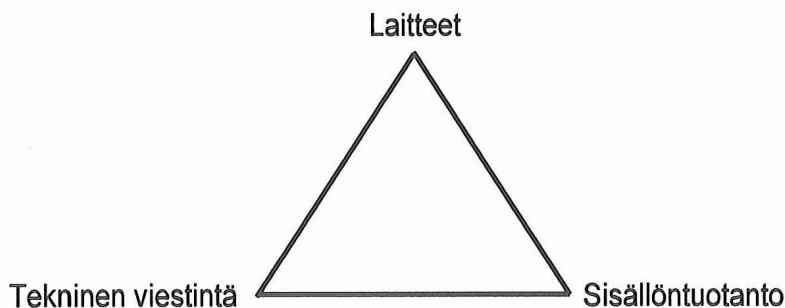
TSK hallituksen jäsen ja Tampereen yliopiston englannin kääntämisen ja tulkkauksen professori Krista Varantola päätti TSK:n juhlaseminaarin katseella tulevaisuuteen.

Pari sanaa tulevaisuuden ennakoinnista

Tulevaisuuden ennakoiminen on helpointa silloin, kun aikaperspektiivi on niin pitkä, ettei ennustuksista voi joutua tilille. Siksi onkin suuri houkutus vastata otsikon haasteeseen väittämällä, että ammattikielisellä viestinnällä ei ole tulevaisuutta 2000-luvulla. Viestinnän hoitaa ja sitä ohjaa tietotekniikka, johon ihmiset on täysin integroitu ja sopeutettu. Näin on päästy eroon niin epätarkoituksenmukaisesta ja epätasällisesta viestintävälineestä kuin kieli.

Uudessa uljaassa maailmassamme ei tarvitse murehtia sen enempää terminologiasta, monikielisyydestä, kääntämisestä, kulttuurieroista kuin muistakaan globalisoitumista haittaavista ihmismäisistä rasitteista. Nehän aiheuttavat yleensä vain harmillisia väärinkäsityksiä ja väärintulkintoja. Tässä 1000 vuoden kehitysnuste sitten olisikin pähkinänkuoressa ja keskustelu voisi jatkua siitä, millaisen täydellisen viestintävälineen tekniikka meille oikein pystyykään kehittämään.

Päätin kuitenkin ottaa riskin ja yrittää kurkistusta vain lähitulevaisuuteen ja väittää, että viestintä jatkossakin tapahtuu ihmisen ehdoilla. Oletan siis, että ihmis-kieli on keskeinen viestintävälineemme jatkossakin, myös ammattiviestinnässä, ja että ammattikielisellä viestinnällä on tulevaisuus. Lisäksi lähdän siitä, että 2000-luku on 10-luku (0-luku) ja yritän kurkis-



Tietotekniikan osa-alueet

tusta vain muutaman vuoden päähän seuraavalle 10-luvulle — ja otan siten paljon suuremman riskin, koska minun voidaan hyvin pian osoittaa olleen täysin väärässä.

Mitä opimme menneisyydestä?

Kun kymmenen vuotta sitten tein TSK:lle selvitystä sanastotyön merkityksestä, oli Suomessa jo selvää, että poliittinen tilanne oli nopeasti muuttunut sellaiseksi, että Suomi varsin todennäköisesti liittyisi Euroopan unioniin muutaman vuoden kuluessa. EU:n kielten yhdenvertaisuuspolitiikan ansiosta tästä seuraisi automaattisesti valtaisa käänös- ja sanastotyöurakka, johon tarvittaisiin tekijöitä ja osaajia. Niinpä 90-luku sitten jääkin TSK:n historiaan EU-vuosikymmenenä — vuosikymmenenä, joka on tuonut mukanaan runsaasti uusia sanastotyön hallinnan ja organisoinnin muotoja, siis uuden pysyvän ja keskeisen ulottuvuuden TSK:n toimintaan.

Nyt lienee sitten hyvä hetki kysyä, mikä on tulevan vuosikymmenen EU. Mitä sellaisia muutoksia on tällä vuosikymmenellä tapahtunut ammattikielisen viestinnän alalla, jotka aiheuttavat muutoksia ammattikielisen viestinnän käytännön työhön seuraavalla vuosikymmenellä? Eh-

kä on ensiksi kuitenkin syytä määritellä, mitä tarkoitan ammattiviestinnällä.

Ammattiviestintä, tekninen viestintä, tuoteviestintä ovat kaikki läheisiä käsitteitä, ja itse hahmotan niiden keskinäiset suhteet siten, että tietoyhteiskunnan ja tietotekniikan näkökulmasta ammattiviestintä on yläkäsite. Ammattiviestinnän keskeisiä käyttömuotoja ovat tekninen viestintä ja sisällöntuotanto. Molemmat muodostavat yhden kolmion kärjen tai tukijalan tietotekniikan tuotannossa ja sen käyttöönotossa itse laitteiden rinnalla (ks. yllä oleva kuva).

Päättävä vuosikymmen ja tiedontarjonta

Miten ammattikielisen viestinnän ala siten on muuttunut 90-luvulla? Suurin muutos on varmasti se elektronisen tekstimassan ja tiedon tulva, joka on tavoittanut tiedon käyttäjän. Tietoa on saatavissa sekä systematisoidussa muodossa tietokantoina että epäsystemaattisessa muodossa teksteinä eri lähteissä, joihin kaikkiin kuitenkin päästään käsiksi yhdestä paikasta, omasta tietokoneesta. Pääasiallinen avain tiedon lähteille on edelleen kuitenkin sana, vaikka olemmekin vapautuneet aakkoshaun kahleista.

Mitä tämä nykytila sitten merkitsee ammattikieliselle viestinnälle erityisesti

sen elementeistä, termeistä, leipänsä saaville? Tarkastelen asiaa neljältä kannalta tiedon käyttäjän eli tiedon tarvitsijan näkökulmasta:

- ammattiviestinnän käyttäjät ja tarvitsijat
- tiedon saatavuus, löytyminen ja sen hallinta
- käyttäjän tarpeet ja tiedonhallinta
- sanastotyö tiedon tarvitsijan tukena

Ammattiviestinnän käyttäjät ja tarvitsijat

Me tarvitsemme ja käytämme termejä – näitä tiedon kiteyttäjiä – entistä enemmän, ja me opimme niitä koko ajan lisää. Joskus tarvitsemme termejä omilla erikoisaloillamme, vaikkapa tekniikan tai kielen asiantuntijoina, joskus taas maallikkoina esimerkiksi opetellessamme käyttämään kännykkää, Internetiä, tekstinkäsittelyohjelmaa, asentaessamme videonauhuria, tutkiessamme vakuutusehtoja tai Kinder-munan sisältämän lelun kokoonpano-ohjeita. Viime kesäkuussa muun muassa Helsingin Sanomissa (28.6.1999) pohdittiin otsikon *Portaali on uusi hokema – mutta mitä se tarkoittaa?* alla sitä, mitä portaali tarkoittaa.

Ennen oli toisin. Vielä 1800-luvun puolivälissä englantilainen tiedemies *Lord Brougham* pyyteli anteeksi termien käyttöönsä ja määritelmäänsä valon ominaisuuksia käsittelevässä artikkelissa, joka julkaistiin Britannian tiedejärjestön Royal Societyn julkaisussa *Philosophical Transactions* sanomalla:

"It is perhaps unnecessary to make an apology for the form of definitions and propositions into which my statement is thrown. This is adopted for the purpose of making the narrative shorter and more distinct, and of subjecting my doctrines to a fuller scrutiny". (Lord Brougham: *Experiments and Observations upon the Properties of Light*. 1850. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*.)

Jean Aitchison kirjoitti selkeää kielenkäyttöä koskevassa artikkelissaan 1980-luvun puolivälissä:

"In the 1920's, it was assumed that a university student studying psychology had to learn around 600 technical terms. Nowadays, such a student has to cope with several thousand, and most students achieve this without struggle." (Aitchison, Jean: *The Gobbledygook Syndrome*. *English Today* 5, 1986, 7–9.)

Termit ovat tiedon timantteja. Niihin sisältyy kaikki se taustatieto, joka niiden tuottamiseen on tarvittu, mutta se mitä me tästä tiedon kiteymästä sisäistämme, vaihtelee oman taustamme pohjalta. Toisaalta nykyihmisen elämä on täynnä teknistä ja yhteiskunnallista tuoteviestintää, jonka ymmärtäminen on välttämätöntä arkielämässämme. Tekninen videonauhuritermi merkitsee kuitenkin eri asiaa tuotteen käyttäjälle kuin laitteen valmistajalle, vakuutustermi *matkan keskeytyminen* eri asiaa vakuutusehtoja laativalle juristille kuin vakuutuksen ottajalle ja sosiaali- ja terveystieteen termi *saumaton hoito* asiakkaalle tai potilaalle kuin sosiaali- tai terveydenhuoltoalan ammattilaiselle.

Ammattiviestinnän ammattilaisten, teknisten viestijöiden (*technical communicators* tai *technical writers*) ja miksei myös terminologien, tehtäväksi onkin määritelty muun muassa välittää tietoa niiltä, joilla sitä on, niille, jotka sitä tarvitsevat (Carliner 1999). Täsmentäisin tätä määritelmää lisäyksellä "välittää oikeaa tietoa", siis sellaista tietoa, jota vastaanottaja tarvitsee. Koska vastaanottajaryhmät ovat erilaisia ja yksittäinen ihminenkin on välillä asiantuntija ja välillä maallikko asiayhteydestä riippuen, tulee ammattiviestinnän avulla tuotettua tietoa siis olla saatavilla siinä muodossa, missä vastaanottaja ja tarvitsija voi sitä hyödyntää.

Tiedon saatavuus, löytyminen ja sen hallinta

Elektronisen tiedon saatavuus ei ole ongelma, mutta saatavuus on tuonut mukanaan uusia ongelmia. Verkosta saatavissa olevan systematisoimattoman tiedon luotettavuus on yksi ongelma. Painettu lähde oli aikanaan kriteeri, joka kertoi, että artikkeli tai tietolähde oli käynyt läpi usean tarkastus- ja oikolukukerran ja vertaisarvioinnin. Verkkoon sen sijaan voi pistää mitä tietoa tahansa, eikä siitä vedetä tilille. Jätän tämän puolen kuitenkin vain tämän huomion varaan ja otan esiin sen toisen paljon suuremman ongelman: informaatiotulvan tai informaatioähkyn.

Tietoa on saatavilla aivan liikaa, ja kääntäen oikean tiedon löytäminen eli vastaanottajan tarvitseman tiedon löytäminen on entistä vaikeampaa. Sopivien hakuavainten löytäminen, jotta viitteiden määrä supistuisi edes sataan, on hakukoneiden avulla työlästä. Suunnistaminenkin on vaikeaa tietomassassa tai -mössössä, koska tiedon massasta on tullut viidakko, jossa merkkitolpat eivät ole enää näköpiirissä tai niitä on aivan liikaa.

Monissa tiedon hyödyntämistä käsittelevissä kirjoituksissa kiinnitetäänkin nykyään huomiota siihen, kuinka vähän saatavilla olevaa tietoa käytetään hyödyksi esimerkiksi yritysten tai instituutioiden päätöksenteossa – tuskin 10 % sanottiin jossain yhteydessä – huolimatta tietoteknisistä laite- ja ohjelmainvestoinneista, jotka moninkertaistuvat lähes vuosittain. Tilanne on siis vähän sama kuin arvioitaessa sitä, kuinka paljon metsiimme jää poimimattomia marjoja tai ruokasieniä.

Yksi vastaus tiedon ryhmittelyyn ja lähitiedon kokoamiseen samaan lokeroon on tietokartta. Professori *Teuvo Kohonen* ryhmineen on neuroverkkojen tutkimusyksikössä kehittänyt WEBSOM-menetelmää, jolla tietyn alan tekstit, esimer-



Krista Varantola

Kuva: Päivi Peltonen

kiksi patenttitekstit, voidaan ryhmitellä kartaksi, jossa samankaltaiset dokumentit löytyvät läheltä toisiaan: "Tietokartta vastaa melko pitkälle tapaa, jolla ihminen ajattelee: yhdestä asiasta juolahtaa mieleen toinen". (HS 23.4.1999.)

Samaa assosiaatioihin perustuvaa lähestymistapaa ihminen yrittää hyödyntää aina – myös ammattiviestinnässä, esimerkiksi kääntäjä hakiessaan tietoa samaa alaa käsittelevistä rinnakkaisteksteistä tai tutkiessaan sanakirjoja tai sanastoja. Mutta elektronisten tietokantojen ja tekstimassojen aikoina ammattikielen yksikköjä, termejä, tarvitaan myös muuhun kuin tekstin ymmärtämiseen ja uuden tekstin tuottamiseen, niistä on tullut tärkeä käyttöliittymä tietokantoihin.

Tällä hetkellä käytössä olevat sanalliset käyttöliittymät ovat usein aika turhauttavia. Milloin viimeksi yrititte saada tekstinkäsittelyohjelmanne tekemään pikueditoinnin, jonka kirjoituskoneiden aikana teitte telaa justeeraamalla, korjaus-

lakalla ja lyijykynällä? Tuntuu jokseenkin mahdottomalta keksiä, mitä indeksihakusanaa on line -ohjetiedosto käyttää kertoakseen teille, miten toimenpide elektronisesti tehdään. Jos vielä uskoo löytäneensä oikean ohjeen, ei ymmärrä niitä termejä, joita lyhyessä ohjeessa käytetään. Kännykkä on toinen hyvä esimerkki. Ennen aikaan numeron pyörittämiseen ei mitään ohjekirjaa ja uusia sanoja tarvittu.

Kumpikin tapaus on esimerkki tilanteesta, jossa peruskäytön oppimisen jälkeen tulee mieleen kysymys uudesta käyttötavasta, joka ei ollut mahdollinen kirjoituskoneiden tai peruspuhelimien aikaan. Käyttöohjeen tai on line -ohjeen kanssa on kuitenkin usein pulassa. Kieli kuulostaa suomalta, mutta vapaasti asosioiden "vaikka ääni on Jaakobin ääni, kädet ovat Eesaun kädet". Tuloksena on helposti suuri hämmennys ja edessä sinikäs selvitys- ja oppimisprosessi ennen kuin opettelijä keksii ratkaisun ongelmaansa. Ohjeen laatijan kieli poikkeaa perin juurin käyttäjän kielestä. Tietotekniikan professorikin on myöntänyt minulle, ettei osaa käyttää mikroaaltouuniaan, kun laite on niin monimutkainen, käyttöohje mahdoton ja tarve herkkunakkien lämmittäminen.

Mitä sitten pitäisi tehdä, että saatavilla oleva tieto muuttuisi ymmärrykseksi ja uusiksi oivalluksiksi? Miten datan ja informaation kautta päästään tietoon ja ymmärrykseen (*knowledge*), jota ihminen voi käyttää hyväksi inhimillisessä päätöksenteossa? Tämä on kai se ydinkysymys ja haaste, jonka kanssa kohtaamme uuden vuosikymmenen.

Käyttäjän tarpeet ja tiedonhallinta

Miten saamamme tieto muuttuu ymmärrykseksi, ja miksi niin usein turhaudumme, vaikka olisimmekin ratkaisseet tietotulvan ongelman ja löytäneet hakemamme

tiedon? Oletetaan että haemme sanallista tietoa, ja haluamme esimerkiksi tietää mitä jokin sana (termi) tarkoittaa? Meille käy usein niin kuin *Frank McCourtin* murrosikäiselle minälle kirjassa *Seitsemännen portaan enkeli* (*Angela's ashes*):

"Joudun katsomaan sanakirjasta, mitä neitsyt oikein varsinaisesti tarkoittaa. Tiedänhän minä, että Jumalan äiti on Neitsyt Maria ja häntä sanotaan neitsyeksi sen takia ettei hänellä ollut oikeaa aviomiestä, vaan ainoastaan pyhä Joosef-parka. Pyhimysten elämänkerroissa neitsyet joutuvat aina vaikeuksiin, enkä minä tajua miksi. Sanakirjassa sanotaan: Neitsyt. Nainen (tavallisesti nuori) jonka sukupuolinen siveys on yhä rikkumaton.

Nyt joudun katsomaan mitä rikkumaton ja siveys tarkoittavat, eikä siitä selviä kuin että rikkumaton on ehjä, ja siveys on yhtä kuin siveellisyys ja se taas on yhtä kuin luvattomaan sukupuoliyhdyntään syyllistymätön. Seuraavaksi on katsottava mitä sukupuoliyhdyntä on, ja yhdyntästä joudun sukupuolten yhtymiseen siirtämistapahtumassa, enkä ymmärrä sitäkään ja alan jo väsyä kahlamaan sanasta toiseen pitkin painavaa sanakirjaa kun mitään tolkullista ei kuitenkaan tunnu löytyvän, koska sanakirjan selvästikin ovat kirjoittaneet ihmiset, jotka eivät halua minunlaisteni tietävän yhtään mitään."

(Frank McCourt: *Seitsemännen portaan enkeli*. Otava 1997. s. 310. Suom. Juhani Lindholm. Alkuteos 1996.)

Me saamme tietoa, mutta omista lähtökohdistamme katsoen me saamme väärää tietoa tai tietoa, jota emme pysty käsittelemään. Tiedon saatavuuden ja löytämisen jälkeen päädyimme kysymykseen tiedon hallinnasta. Tunnettu teknisen viestinnän tutkija *Saul Carliner* (1999) sanookin tuoreessa artikkelissaan, että tiedon hallinta (*knowledge management*) on tämän hetken suuria mantroja, joka on tullut osaksi elämääme tietotalouden (*knowledge economy*) myötä.

Yksi tiedonhallinnan päämääristä on, että me pääsemme käsiksi sellaiseen tietoon, jota tarvitsemme. Tästä seuraa luonnollisesti, että tällaisen tiedon tuottaminen tai sen lähteille ohjaaminen on ammattiviestinnän ammattilaisen pätehtäviä käytännön työssä.

Sanaston tai sanakirjan tekijän ja käyttäjän tavoitteiden välinen perusristriita on se, että sanakirjan tekijä yrittää muotoilla tiedontarjontansa niin yleispätevästi kuin mahdollista, kun taas käyttäjä hakee tietoa tiettyyn asiayhteyteen. Käyttäjä voi esimerkiksi kysyä, voiko kalan kutemisesta käyttää englanniksi verbiä *to hatch*, jos sanakirja kertoo, että *hatch* tarkoittaa *hautoa (linnut)*?

Millaisia haasteita oikeanlaisen tiedon tarjoaminen ja toisaalta sen lähteille ohjaaminen (sanallisen käyttöliittymän kautta) sitten asettaa ammattiviestinnän ammattilaiselle? Ammattilaisten tulisi siis tarjota käsittelemänsä tieto sellaisessa muodossa, että käyttäjä sen ymmärtää ja pääsee sen avulla eteenpäin tietoavaruudessa sellaisella tavalla esitettyyn tietoon, josta hänelle on hyötyä.

Sanastotyö tiedon tarvisijan tukena

Lähitulevaisuuden sanastotyö voisi tähdätä interaktiivisuuteen ja tiedon hakijan tiedontarpeen selvittämiseen. Se voisi tarjota vaihtoehtoisia vastauksia, kysyä hakijalta, mihin hän tietoa aikoo käyttää ja ehdottaa ratkaisuja — vähän rautateiden lippuautomaatin tavoin.

Se voisi ohjata erilaisille lähteille — oppikirjoihin, käsikirjoihin, popularisatioihin, ammattiteksteihin, tieteellisiin artikkeleihin — tarpeen mukaan ja tarjota sitten käyttöön tekstihaun työkaluja.

Se voisi kertoa käyttäjälle, miten jokin termiä on eri yhteyksissä käytetty ja mitä termejä ylipäänsä on käytössä. *Tietotekniikan termitalkoot*, jossa kysytään käyttäjiltä, mitä termejä te oikein käytätte — *websaittia, kotisivua, internet-sivuja* vai *verkkosivuja* — on oikein hyvä esimerkki siitä, millaista selvitystyötä tarvitaan. Hyvä käyttöliittymäsanasto voisi tällaista tietoa hyödyntämällä myös ohjata käyttäjän oikeaan kohtaan, esimerkiksi kysymällä käyttäjältä on line -ohjeessa:

Tarkoitatko *miumaulla, miukulla, kissanhännällä, ättällä* @-merkkiä — ja haet sitä, koska jostain syystä et sitä näppäimistöltä löydä? Vastauksen saatuaan ohje voisi sitten ohjata hakijan oikeaan kohtaan ohjetiedostoa.

Hyvä sanasto sisältäisi siis mahdollisuuksien mukaan kaikki käytössä olevat nimitykset, yleiskieliset kuvaukset, vanhentuneet ilmaisut, slangiväännökset jne., ja rakentaisi niistä vaihtoehtoisia hakupolkuja haettavan tiedon ja nykytermien lähteille. Se lähtisi ikään kuin avaimen aihioista ja jalostaisi siitä sitten tarvittavan täsmäavaimen käyttäjän hapa-roivan kuvauksen pohjalta.

Hyvä käyttöliittymä olisi myös hienotunteinen monitori, joka seuraisi käyttäjän liikkeitä ja hakurytyksiä ja tarjoaisi apua ja ulospääsymahdollisuuksia ongelmatilanteista. Sen tulisi siis olla aika lailla kehittyneempi ja hyväkäyttöisempi kuin Microsoft Wordin "paperiliittimen". Se ei saisi suhtautua käyttäjään alentuvasti, vaan sen tulisi ottaa huomioon mahdollisuus, että käyttäjällä on jokin tarve tai syy, jota monitori ei ole pystynyt ennakkoimaan ja jonka takia hän haluaa tehdä jotakin eri tavalla kuin 90% käyttäjistä. Monitori voisi myös ohimennen kysäistä, olisiko käyttäjä kiinnostunut myös jostain lähitiedosta, jota hän ei ole vielä huomannut hakea.

Minun tulevaisuuden visioni on siis käyttäjää silkkihansikkain ohjaava ja avustava ammattiviestintä, joka ohjaa käyttäjää vaivihkaa ammattiviestinnän saloihin ilman, että hän tajuaa olevansa oppilaan asemassa ja samalla myös sen tiedon lähteille, jota käyttäjä tarvitsee ja sillä tasolla, jolla käyttäjä voi sitä hyödyntää päätöksentekonsa tukena. Ymmärrys ja uusi tieto syntyy usein synteessin kautta, eri alan asiantuntijoiden yhteistyön ja toimivan kommunikaation kautta.

Kirjallisuutta:

Carliner, Saul. 1999. Knowledge Management, Intellectual Capital, and Technical Communication. Teoksessa *Communication Jazz: Improvising The New International Communication Culture. Proceedings 1999 IEEE International Professional Communication Conference*. New Orleans, September 1999. 85–91.

Kalliokuusi, Virpi & Varantola, Krista 1998. From general dictionaries to terminological glossaries. Teoksessa Thierry Fontenelle, Philippe Hilgsmann, Archipald Michiels, André Moulin & Siegfried Theissen (toim.) *EURALEX '98 Proceedings*. Liège: Université de Liège, 601–610.

TKE '99 Itävallassa

Sirpa Suhonen

Verkostuva maailma ja tietämystekniikan kehitys muuttavat terminologienkin työtä. Aihetta käsiteltiin monipuolisesti viidennessä *Terminology and Knowledge Engineering* eli TKE-kongressissa Innsbruckissa 23.–27. elokuuta.

Tällä kertaa Itävallassa pidetty TKE-kongressi kesti kolme päivää. Osanottajia oli noin 150, ja he olivat kotoisin yli kolmesatakymmenestä maasta. Suomalaisiakin oli mukana runsaasti.

Ensimmäisen päivän pääesitelmän piti professori *Kim Veltman* Maastricht McLuhan -instituutista (www.mmi.unimaas.nl) aiheenaan *Conceptual Navigation in Multimedia Knowledge Spaces*. Hänen luentonsa oli vauhdikas näytös, jossa yhdistyivät sekä uudet mediat tietokone- ja videoesityksineen että perinteiset diakuvat ja jopa liitutaulu. Taiteen ja kulttuurin saatavuus digitaalisessa muodossa on lisääntynyt eri puolilla maailmaa. Monilla museoilla ja taidegallerioilla

on tietoja ja kuvia taide-esineistään [www-sivuillaan](http://www.sivuillaan) ja muussakin elektroniassa muodossa. MMI:ssä tutkitaan, kuinka nämä digitaaliset tiedot voitaisiin yhdistää siten, että niitä tarvitseva käyttäjä voisi ne löytää.

Yksi Veltmanin esimerkeistä oli Colosseum, josta useimmat lähteet mainitsevat vain Roomassa sijaitsevan antiikin aikaisen areenan. Colosseumista on kuitenkin jäljitelmiä eri puolilla maailmaa. Sen lisäksi alkuperäisestä Colosseumista ja sen jäljitelmistä on monia maalauksia, piirroksia ja kirjoituksia. Veltmanin ajatuksena oli, että erilaisia colosseumeja koskevien tietojen tulisi olla linkitettyinä toisiinsa siten, että käyttäjä pystyisi halutessaan näkemään kaiken niihin liittyvän tiedon. Colosseumia esittävästä maalauksesta olisi linkki maalauksen tekijän tietoihin; Colosseumista olisi virtuaalinen malli, jossa käyttäjä voisi kävellä ja katsella, miltä tämä amfiteatteri näytti Rooman suuruuden päivinä. Tämä antaisi käyttäjälle kuvan siitä, että tiedolla on kulttuuriset ja historialliset ulottuvuutensa.

Kieliteknologia ei ole enää pelkästään akateemista aivotyötä, vaan nykyisin sitä käytetään monenlaisissa kaupallisissa sovelluksissa. Aihetta käsitteli professori *Sue Ellen Wright* Kentin valtionyliopistosta USA:sta esitelmässään *Language Technology and Language Engineering: Emerging Trends* (<http://appling.kent.edu/Kent-LBLB/Thursday/03-Wright/sld001.htm>). Wrightin mukaan käytännön sovellusten ohella toinen nouseva suuntaus kieliteknologian alalla on se, että kieliteknologiaa tarvitaan tiedonhallintaan ja -hakuun. Kolmantena trendinä Wright mainitsi integroidut järjestelmät esimerkiksi erilaisten sovellusten välillä ja monikielisessä ympäristössä. Wright näki terminologian "kantavana pylväänä", joka tukee muita aloja kuten erilaisia erikoisaloja, dokumentaatiota, standardisointia ja tietämystekniikkaa. Kieliteknologian kehitys tukee kolmea kasvavaa alaa, joilla myös sanastotyö on erityisen tärkeää: tuotteiden globalisointia, kansainvälistymistä ja lokalisointia.

Monet esitelmät käsitelivät tavalla tai toisella termien automaattista poimintaa teksteistä. Aihe on kiinnostava, sillä nykyisin yhä enemmän materiaalia on saatavana elektronisessa muodossa. Kanadalainen *Ingrid Meyer* Ottawan yliopistosta esitteli yhden tällaisen esimerkin DocKMan-ohjelmasta (<http://dkm.csi.uottawa.ca/top.html>). DocKManin pää tarkoitus on auttaa käyttäjää löytämään ja järjestämään dokumenteissa olevaa tietoa. Ohjelmasta voi olla hyötyä terminologille, koska se pyrkii poimimaan korpuksista sellaisia konteksteja, jotka kuvaavat poimitulle termille tärkeitä käsitteitä. Jos tietty termi esiintyy satoja kertoja jossain korpuksessa, terminologi voisi nopeuttaa työtään katsomalla tarkemmin vain ne tapaukset, jotka auttavat käsitteen määrittelyssä.

Yhtenä kongressin aiheena oli terminologian opetus. Kongressissa harmiteltiin sitä, että terminologiaa voi yleensä

opiskella ainoastaan kääntämisen yhteydessä, vaikka siitä voisi olla hyötyä monille muillekin kuin kääntäjille. Esimerkkinä mainittiin ohjelmistojen lokalisoinnissa työskentelevät insinöörit ja erilaisia luokitteluja laativat asiantuntijat. *Raphael Salkie* Brightonin yliopistosta esitteli mielenkiintoisen hankkeen, jossa englantilaiset ranskan kielen kääntäjäopiskelijat ja ranskalaiset insinööriopiskelijat työskentelivät yhdessä lokalisointiprojektissa (www.comp.it.bton.ac.uk/~lp22/ole.html). Hyvin nopeasti eri aineiden opiskelijat ja opettajat huomasivat, että he tarvitsevat yhteisen kielen, jotta projekti etenisi. Tässä hankkeessa opiskelijat ratkaisivat ongelman laatimalla yhteistyössä kaksikielisen määrittelevän sanaston lokalisoinnissa esiintyneistä tärkeistä sanoista ja ilmaisuista.

Kongressin osanottajille oli järjestetty myös sosiaalista ohjelmaa. Keskiviikkoiltana kaupunki tarjosi voileipiä ja juotavaa *Willkommen*-vastaanotollaan. Kongressin jälkeisenä lauantaina *Wiedersehen*-retki suuntautui kaupunkia ympäröiville karuille ja korkeille vuorille. Tanskalainen kollega päivitteli sitä, että oli uskaltanut tulla mukaan. Köysiradalla kuljettiin ensin See-grübeen ja sitten vielä Hafelekarspitzelle yli 2300 metrin korkeuteen. Sääkin suosi ja näköalat olivat mahtavat: huipulta näkyi Innsbruckin kaupunki alhaalla laaksossa.

Kongressissa pidetyt esitelmät ovat saatavana TermNetin (International Network for Terminology) julkaisemana kirjana:

Peter Sandrini (toim.) **TKE '99, Fifth International Congress on Terminology and Knowledge Engineering 23–27 August 1999, Innsbruck, Austria**. TermNet, Wien 1999. 832 sivua. ISBN 3-901010-24-6.

KIRJALLISUUTTA

TSK:n juhlaulkaisu

25-vuotisen toimintansa kunniaksi TSK on koonnut juhlaulkaisun, joka sisältää sanastotyön käytäntöä eri näkökulmista valottavia artikkeleita. Artikkelit ovat yhtäältä katsaus TSK toimintamuotoihin ja terminologiaan menetelmiin, toisaalta ne kuvastavat osittain sitä toimintaympäristöä, jossa sanastotyötä ja terminologiaa Suomessa harjoitetaan. Artikkeleiden lisäksi julkaisu sisältää *Olli Nykäsen* ja *Virpi Kalliokuusen* laatiman sanastotyön sanaston. Sekä sanasto että julkaisun sisällysluettelo löytyvät myös TSK:n www-sivuilta (<http://www.tsk.fi>).

Julkaisu on tarkoitettu sanastohankkeita suunnitteleville, terminologiaa opiskeleville ja kaikille muillekin terminologiasta ja sanastotyöstä kiinnostuneille. Julkaisua voi tilata TSK:sta, puhelin (09) 2709 1060, faksi (09) 608 859, sähköposti tsk@tsk.fi. Toimitusmaksu on 50 mk.

Kaisa Kuhmonen (toim.). **Toimikunnista termistalkoisiin – 25 vuotta sanastotyön asiantunte-
musta.** Tekniikan Sanastokeskus, Helsinki 1999. ISBN 952-9794-12-6.

EMU-sanasto

Euroopan unionin talous- ja rahaliiton myötä on kotimaisiin kieliin muodostunut uutta sanastoa, niin sanottua EMU-termistöä. EMUun liittyvät käsitteet ovat alunperin vieraskielisiä, joten suuri osa suomen- ja ruotsinkielisistä termeistä on syntynyt kääntämällä. Koska erilaisten käännösvastineiden käyttö on ollut kirjavaa, ovat valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kielipalvelu julkaisseet *EMU-*

sanaston, jonka tarkoituksena on yhdenmukaistaa ja selkiyttää talous- ja rahaliittoon liittyvän suomen- ja ruotsinkielisen termistön käyttöä.

Sanastossa kuvataan määritelmien, lisätietoja antavien selitysten ja kokonaisuuksien hahmottamista helpottavien käsitteekaavioiden avulla 177 keskeistä talous- ja rahaliittoon liittyvää käsitettä. Suomen- ja ruotsinkielisiä termejä koskevat suositukset noudattavat valtiovarainministeriön linjaa EMU-termistön käytössä. Suositettavien termien lisäksi sanastossa on annettu myös säädöksissä esiintyviä muotoja sekä epävirallisia ja hylättäviä muotoja. Muita sanaston kieliä ovat englanti, saksa ja ranska.

Sanasto on tarkoitettu lähinnä valtioneuvoston henkilöstölle, mutta se soveltuu työväliseksi myös kääntäjille, tulkeille, tiedottajille, toimittajille ja opettajille sekä muille EMU-termistön kanssa tekemisiin joutuville. Sanasto maksaa noin 195 mk, ja sitä saa kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta sähköpostiosoitteesta tilaukset@taloustieto.fi.

Sejalliisa Pylväs (toim.). **EMU-sanasto.** Taloustieto, Helsinki 1999. 264 sivua. ISBN 951-628-302-0, ISSN 1455-7614, ISSN 1235-7332.

Vakuutusalan sanakirja

Helsingin yliopiston opiskelijat *Auli Haapajärvi* ja *Irma Partanen* laativat osana opinnäytetyötään *Vakuutusalan sanakirjan suomi – venäjä – englanti*. Sanakirja on tarkoitettu suomalaisissa vakuutusyhtiöissä työskenteleville ja vakuutusalan kääntäjille. Sanakirja sisältää englannin- ja venäjänkieliset vastineet sekä venäjän-

kieliset määritelmät suomalaisille vakuutusalan käsitteille.

Sanakirjan laadintaprosessista kerrotaan tarkemmin seuraavassa Terminfon numerossa. Sanakirja maksaa noin 325 mk, ja sitä voi tilata Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus Oy:stä, puhelin (09) 6804 0267, faksi (09) 6804 0235, sähköposti <http://vakes.fi/svkk/kirjat/tilaus.htm>.

Auli Haapajärvi & Irma Partanen. Vakuutusalan sanakirja suomi — venäjä — englant. Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus, Helsinki 1999. 156 sivua. ISBN 952-9770-46-4.

Sosiaali- ja terveydenhuollon sanasto II

Stakesin julkaiseman *Sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteitä tietojärjestelmien suunnittelua varten* -sanaston taustalla on tavoite edistää sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteiden yhtenäisyyttä ja parantaa alojen yhteistyötä sekä tietojärjestelmien integrointimahdollisuuksia. Sanastossa on määritelty 61 sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmien kannalta keskeistä käsitettä, lisäksi sanastossa on käsitelty lukuisia lähikäsitteitä sekä tarkasteltu joitakin käsitteitä erikseen nimenomaan tietojärjestelmien, tilastoinnin ja henkilötietolain näkökulmista.

Sanasto maksaa noin 75 mk, ja sitä voi tilata Stakesista Sosiaali- ja terveydenhuollon luokituskeskuksesta, puhelin (09) 3967 2243, faksi (09) 3967 2443, sähköposti paula.finnberg@stakes.fi.

Sosiaali- ja terveydenhuollon sanastot II. Sosiaali- ja terveydenhuollon käsitteitä tietojärjestelmien suunnittelua varten. Ohjeita ja luokituksia 1999:5. Stakes, Helsinki 1999. 47 sivua. ISBN 951-33-0862-6, ISSN 1237-5683.

Asiamies vai neuvoja?

Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan ja sitä tukevan tietotekniikan kehittämishanke *Satakunnan Makropilotti* (ks. Ter-

minfo 2/1999) aloitti työnsä määrittelymällä keskeiset hankkeessa esiin tulevat käsitteet. Käsitelmärittelyn tulokset on koottu Stakesin raporttiin *Asiamies vai neuvoja?*. Raportissa on määritelty yhteensä 17 keskeisintä käsitettä; määritelmien lisäksi raportissa on selostettu määrittelyprosessia ja terminmuodostusta.

Julkaisu maksaa 49 markka, ja sitä voi tilata Stakesista, puhelin (09) 3967 2190 tai (09) 3967 2308, faksi (09) 3967 2450.

Sirpa Kuusisto-Niemi & Virpi Kalliokuusi. Asiamies vai neuvoja? Käsitelmärittelyn aloitus Satakunnan Makropilotissa. Aiheita 20/1999. Stakes, Helsinki 1999. 29 sivua. ISBN 951-33-0808-1, ISSN 1236-9845.

Viron kielen sanakirja

Eesti Keele Instituut on julkaissut uuden viron kielen sanakirjan *Eesti keele sõnaraamat õs 1999*. Sanakirja keskittyy viron kirjakielen ja nimenomaan nykykielen. Varsinaisen sanakirjaosion lisäksi se sisältää luettelot lyhenteistä sekä virolaisista ja ulkomaisista paikannimistä. Sanakirja jatkaa vuonna 1918 alkanutta viron kielen oikeakielisyyssanakirjojen perinnettä.

Tiiu Erelt (toim.). **Eesti keele sõnaraamat õs 1999.** Eesti Keele Instituut, Tallinna 1999. 1040 sivua. ISBN 9985-9236-0-X.

Optisen spektroskopian sanasto

Suomen Kemian Seuran Optisen Spektroskopian jaosto julkaisi muutama vuosi sitten viisikielisen *Optisen spektroskopian sanaston*. Sen päätavoitteena on antaa suomenkieliset vastineet alan englanninkielisille termeille, mutta lisäksi annetaan vastineet myös ruotsiksi, saksaksi ja venäjäksi. Määritelmiä tai muita käsitte kuvauksia sanasto ei sisällä.

Sanasto on tarkoitettu sekä tutkijoiden että kemian opiskelevien apuvälineeksi. Se maksaa 30 mk, ja sitä voi ti-

lata Suomen Kemian Seurasta, puhelin (09) 454 2040, faksi (09) 408 780, sähköposti skks@kemia.pp.fi.

Optisen spektroskopian sanasto. Suomen Kemian Seura, Optisen Spektroskopian Jaosto, Helsinki 1996. 98 sivua. ISBN 951-9223-41-X.

Tietotekniikan termitalkoiden ensimmäiset suositukset

Viime keväänä käynnistyneen *Tietotekniikan termitalkoot* -projektin (ks. Terminfo 1/1999) ensimmäiset suositukset julkaistiin lokakuun lopussa termitalkoiden [www-sivuilla](http://www.tsk.fi/termitalkoot) (<http://www.tsk.fi/termitalkoot>), ja seuraavienkin pitäisi tämän lehden ilmestyessä olla jo käytettävissä. Uusia suosituksia sivuille tulee 1–2 kuukauden välein. Tietotekniikan termitalkoiden tarkoituksenaan on laatia suosituksia suomenkielisistä tietotekniikan termeistä. Talkoisiin osallistuu tietotekniikan, kielten ja viestinnän ammattilaisia.

Termisuositukset esitetään termitietueina, jotka rakenteeltaan ja ulkoasultaan muistuttavat monissa TSK:n sanastoissa käytettyä esitystapaa: tietueet sisältävät suomenkielisen termin ja mahdollisten synonyymien lisäksi määritelmät, termejä tai käsitteitä koskevia huomautuksia sekä englanninkieliset vastineet. Määritelmät on laadittu lähinnä maallikoita silmällä pitäen, joten niissä on pyritty välttämään teknisiä yksityiskohtia.

Projekti on osa Euroopan komission *Monikielinen tietoyhteiskunta* -ohjelmaa, ja sen koordinaattorina toimii Suomessa Tekniikan Sanastokeskus. Termitalkoiden esikuvana on Ruotsissa 1996 toimintansa alkanut *Svenska datatermgruppen* (ks. <http://www.nada.kth.se/dataterm>).

Bioenergiasanasto

Joensuun yliopiston metsätieteellinen tiedekunta ja Savonlinnan kansainvälisen viestinnän laitos on laatinut yhteistyönä *Bioenergiasanaston*, joka löytyy verkko-

versiona osoitteesta <http://gis.joensuu.fi/termit>.

Bioenergia-alan termistö on nuorta, eikä käsitteiden sisällöistä ja termien erikielisistä vastineista ole ollut kovin helppo löytää tietoa. Kun metsäsektorilla heräsi kiinnostus alan termistöä kohtaan, ryhtyi joukko Savonlinnan kansainvälisen viestinnän laitoksen opiskelijoita kokoamaan bioenergiatermistöä tavoitteenaan selkiyttää käsitteiden sisältöä ja vastineiden käyttöä. Verkkosanaston pohjana ovat olleet heidän muutama vuosi sitten valmistuneet pro gradu -tutkielmansa. Verkkoversion laatimiseen on osallistunut myös Joensuun yliopiston teksti ja media -koulutusohjelman henkilöstö.

Sanasto on mielenkiintoinen kokeilu hypermediasanastojen saralla. Se koostuu oikeastaan neljästä eri aihealueita käsittelevästä sanastosta: biokaasu-, kasviuoneilmiö-, lyhytkiertoviljely- ja puuperäiset polttoaineet -sanastoista. Näistä ensimmäisen kielinä ovat suomi ja saksa, ja tekeillä on myös tanska. Kasviuoneilmiösanaston pääasialliset kielet ovat suomi ja englanti, mutta osa vastineista on annettu myös saksaksi. Lyhytkiertoviljelyyn liittyvä sanasto käsittelee lähinnä pajunviljelyä, ja sen kielinä ovat suomi ja saksa. Laajin osioista on puuperäiset polttoaineet, ja se sisältää suomen lisäksi englantia, suomea ja venäjää.

Varsinaiset sanastot sisältävät vastineiden lisäksi myös käsittekaavioita, määritelmiä, lisähuomautuksia käsitteiden ja termien käytöstä. Hakuja voi tehdä joko aakkosellisen hakemiston tai käsitteiden suhteita havainnollistavien käsittekaavioiden kautta. Perinteisen sanastotiedon lisäksi verkkoversiossa on mahdollista kuunnella vieraskielisten vastineiden ääntämismalleja. Muutamit suomenkieliset tietueet sisältävät myös linkejä valokuviiin, ja sisältääpä tämä hypermediasanasto yhden videonkin.

TERMIHARAVA

Termiharava-palstalla käsitellään ajankohtaisia tai ongelmallisiksi osoittautuneita termejä. Lukijat voivat lähettää lehden toimitukselle ehdotuksia sopivista aiheista.

Call center

Englanninkielinen termi *call center* liittyy palveluun, jossa puhelintekniikan ja tietojärjestelmien avulla hallitaan ja käsitellään asiakkailta tulevia puheluita. Monet yritykset hoitavat nykyisin asiakaspalvelunsa tällaisen keskitetyn järjestelmän kautta. Koska termille ei ole vielä kovin vakiintunutta suomenkielistä nimitystä, puhutaan suomeksikin usein esimerkiksi *call center -puhelinpalvelujärjestelmästä* tai *call center -järjestelmästä*. Vähitellen on kuitenkin yleistymässä suomenkielinen termi *puhelinpalvelukeskus*.

puhelinpalvelukeskus

sv teletjänstcentral
en call center; call centre
de Call Center *n*
fr centre *m* d'appel

OEM

Lyhenne *OEM* tulee englannin kielen sanoista *original equipment manufacturer*. Sillä viitataan esimerkiksi laite- tai ohjelmavalmistajaan, joka myy tuotettaan muille valmistajille. Nämä mahdollisesti muuttavat tuotetta hieman ja myyvät sitä sitten omalla tuotemerkillään edelleen loppukäyttäjille. Suomen kielessä ei ole käytössä vastaavaa suomenkielistä lyhennettä, vaan käytössä on englanninkielinen lyhenne sekä ilmaisut *alkuperäinen laitevalmistaja* ja *laitteen alkuperäi-*

nen valmistaja. Myös ruotsissa käytetään englanninkielistä lyhennettä *OEM*.

Katalyytti vai katalysaattori

Monien kemian alan lähteiden ja esimerkiksi myös *CD-Perussanakirjan* mukaan *katalyytti* ja *katalysaattori* ovat synonyymeja. *Katalyyttihän* on aine, joka vaikuttaa kemialliseen reaktioon osallistumatta itse siihen. Tällaiseen aineeseen viitataan siis usein myös termillä *katalysaattori*. Selkeämpää olisi kuitenkin nimittää *katalysaattoriksi* vain katalysointilaitetta. Myös englannin kielessä tehdään ero näiden kahden käsitteen välille, sen sijaan monissa muissa kielissä sekä aineella että laitteella on sama nimitys.

katalyytti

sv katalysator
en catalyst
de Katalysator *m*
fr catalyseur *m*

katalysaattori; katalysointilaite

sv katalysator
en catalyzer
de Katalysator *m*
fr catalyseur *m*

Selityksiä ja selosteita

Termipalvelusta on viime aikoina useaan kertaan kysytty oikeaa nimitystä työsuunnitelmia tai -piirustuksia täydentävälle selitykselle, jossa kerrotaan muun muassa tarvikkeista, työn suorittamisesta ja laatuvaatimuksista. Käytössä nimittäin näkyvä olevan ainakin *työselite*, *työselitys* ja *työseloste* sekä rakennusalalla lisäksi vielä *työselostus* ja *rakennusselostus*. Näistä

kielenhuoltajat suosittelevat *CD-Perussanakirjassa* nimityksiä *työselite* tai *työselitys*, ja näihin suosituksiin TSK:kin yhtyy.

Myös rakennusosalalla käytettiin aiemmin *työselitystä*, mutta sittemmin tilalle ovat tulleet *rakennusselostus* ja *työselostus*, jotka eroavat toisistaan siinä, että *rakennusselostuksessa* kuvataan rakennusosien laatuvaatimuksia ja *työselostuksessa* työtapoja, joilla haluttu laatu saavutetaan. Jotta termikirjavuus olisi taattu, on uusimmissa maaleja ja lakkoja käsittelevissä standardeissa otettu käyttöön lisäksi nimitys *työseloste*.

Merenkurkku

Maantieteelliset nimet aiheuttavat usein käännettäessä ongelmia. Jonkin toisen kulttuurin edustaja ei etenkään suomenkielisten paikannimien perusteella pysty päättelemään, onko kysymys kaupungista, kaupunginosasta, järvestä, tunturista tai jostain muusta nähtävyydestä — usein tarvitaan lisäksi jokin selittävä määre, kuten *Lake Saimaa* tai saksaksi *Saimaa-See*.

Äskettäin termipalvelusta kysyttiin, mikä on *Merenkurkku* englanniksi. Suo-

menkielinen nimihän on hyvin kuvaava, mutta ei tietenkään kerro muunkielisille yhtään mitään. Englanninkielisissä teksteissä *Merenkurkusta* käytetään vaihdellen suomen-, ruotsin ja englanninkielisiä vastineita, esimerkiksi *Encyclopædia Britannicassa* ja *Britannica Atlaksessa* esiintyvät sekä ruotsinkielinen nimi *Kvarken* että suomenkielinen *Merenkurkku*. Ruotsiksi käytetään lisäksi nimeä *Norra Kvarken*. Joskus *Merenkurkusta* näkee käytettävän myös englanninkielistä käännöstä *The Quark*. Helsingin yliopiston maantieteen laitos suosittelee kuitenkin, että paikannimistä käytettäisiin mieluummin alueella vakiintuneita ja käytössä olevia nimityksiä eikä yritettäisi keinotekoisesti muodostaa käännösvastineita — vaikka ne olisivatkin kuvaavampia kuin suomen- tai ruotsinkieliset nimet.

Koska *Kvarken*-nimeä käytetään sekä riikinruotsissa että suomenruotsissa, on se yleisempi kuin suomenkielinen *Merenkurkku* ja saattaa siksi olla *Merenkurkku* parempi valinta englanninkieliseen tekstiin.

Termipalvelun joulutauko

Tekniikan Sanastokeskuksen termipalvelu on joululomalla 22.–31.12.1999. TSK:n väki toivottaa kaikille Terminfon lukijoille oikein mukavaa joulun aikaa sekä onnellista uutta vuosituhatta!

SUMMARIES

TSK's symposium

To celebrate its 25th anniversary TSK organized a symposium called *Special Language Communication in the Information Society* on the 29th October. The first speaker *Olli-Pekka Heinonen*, Minister of Transport and Communications, said that terms are also used when people want to wield power over others. This is especially true in the fields of information technology and EU slang: the users of these terms consider themselves as experts and the others are left outside. IT terms pose a challenge to linguistic democracy. When the use of IT increases, technical terms become a part of the general language. Heinonen said that the new media, like e-mail, also shape the means of expression. As an example he mentioned that the letters he receives are much more formal than e-mail messages.

Arja Suominen, Vice President (Communications) at Nokia Networks, talked about the importance of good technical language in Nokia's communication. According to her good language is like good shoes, it does not chafe. The first criteria is that there is something to say. Secondly, the target group must be taken into account. Because Nokia is an international company, it has many challenges in its communication. Nokia's internal language is English, but their home country is Finland, so they need to communicate in Finnish, too. The other big challenge to Nokia is that the field of telecommunications develops very fast and new terms and abbreviations are being created continuously.

Hubert Paesmans, Head of Unit of the Terminology and Language Support Services of the European Commission told about the challenges of multilingualism to terminology work in the EC. Because all the official EU languages are equal, translation is an essential part of the EU's decision-making process. Therefore the terminology work done in the EU is often referred to as translation oriented terminology: its purpose is to help translation. The first terminology department of the EU was founded almost 35 years ago, and the results of terminological work were collected in hand-written card files. Nowadays, terms are saved in Eurodicautom term bank, which contains currently more than 1.25 million term records in eleven EU languages and which can be used by EC translators, other EU officials and language professional throughout the world.

The language of international companies was the subject of *Kaija Pöysti* who works as a Business Unit Manager at Lernout & Hauspie, an international speech and language technologies group. In a globalizing world many companies receive their turnover from abroad where the languages and cultures are different than in their home country. Clients want to buy in their own language, and local languages are important when companies are fighting for market shares. Translation increases costs, but on the other hand it also increases sales. International companies also have foreign employees. One language must be chosen as the internal language of a company — usually it is

English. But it must be remembered that this language is perhaps not used at all levels of the company, for example, component assemblers do not necessarily speak English.

Olli Nykänen, Director of TSK, told about the activities of TSK in the last 25 years. The memorandum of the association was signed in 1974, and the task was to compile terminologies in Finnish and Swedish. In 1978 *Heidi Suonuuti* was nominated as the director, and the results of her terminological expertise can still be seen in TSK's work. TSK's current services include term service, a reference library of special language vocabularies, terminology projects, courses in terminology work and a term bank. In the 1990's Finland's membership in the EU has greatly influenced TSK's activities. The need for Finnish terms became evident, and together with special field experts TSK has gathered almost 150 000 Finnish terms for Eurodicautom term bank.

The relationship between terms and thinking was addressed by *Fred Karlsson*, Professor of General Linguistics in the University of Helsinki. He talked about what makes the word and its meaning in the mind of a human being. Family resemblance, prototypical words, semantic relationships, collocations and semantic fields are all important organizing principles of the semantic memory. Karlsson also told about a terminological experiment he had done. He had compared a Finnish and an English text dealing with the information society and studied how to find terms and recognize words that are typical for the text in question.

Chris Cox, who is involved with British and international standardization, talked about standardization and terminology as harmonizing forces. With the help of global quality management and terminology standards the risk of

misunderstanding can be reduced. ISO 9000 quality standards form the basis which helps to ensure the quality of processes, systems and products. The terminology committee TC 37 of the ISO compiles standards on terminology work, and the purpose of these standards is to disseminate information on the methods and tools of effective terminology work.

The general language and special languages

Pirkko Nuolijärvi, Director of the Research Institute for the Languages of Finland, talked about the difference between the general language and special languages at TSK's symposium. Besides written language she also examined spoken language, since the different forms of written and spoken languages intertwine in many ways.

Language types are partly overlapping. This is simply the nature of language. Therefore it can be difficult to draw the line between a special language and the general language even for one word. This overlapping character may also be seen in the fact that both language varieties give each other material: special language terms become general language words and vice versa.

One special field includes both written and spoken languages. For example, the language of economy and the slang of stockbrokers and dealers represent the same subject field. Despite of this they may differ from each other considerably and have different terms for the same concept.

Special language communication in the 2000s

Krista Varantola, a member of TSK's Board of Directors and Professor of Translation Studies in the University of

Tampere, ended TSK's symposium with a peek into the future. Varantola concentrated on the first decade of the 2000th century, and assumed that in the future human speech will be used in special language communication, too.

The greatest change in special language communication in the 90s is the mass of electronic information that reaches the user of information. There is too much electronic information available, and the avalanche of information buries that piece of information the user needs. It is difficult to find suitable search keys and to navigate in the information jungle. In the time of electronic databases and texts terms are also needed for something else than understanding and producing texts; they have become an important interface to databases.

We need and use terms all the time — sometimes as experts in our own field, sometimes as lay persons e.g. when learning to use a mobile phone. However, we often get into trouble with the manual or online help. The language of the person who wrote the instructions differs totally from the language of the user. The crucial question for the new decade is what should be done to transform data and information into knowledge that a human being could use in decision making.

In the near future terminology work could be more interactive and try to find out the information seeker's need. It could offer alternative answers and ask the user for what the information is used. It could also tell how a term is used in different contexts and what terms are generally in use.

TKE'99 in Austria

Global networks and the development of knowledge engineering change the work of terminologists, too. This subject was handled in the 5th *Terminology and*

Knowledge Engineering Congress organized in Innsbruck in 23 — 27 August.

The keynote addresses were held by professor *Kim Veltman* from the Maastricht McLuhan Institute and professor *Sue Ellen Wright* from the Kent State University. Veltman talked about *Conceptual Navigation in Multimedia Knowledge Spaces* dealing with art and culture and the historical dimensions of knowledge. *Language Technology and Language Engineering: Emerging Trends* was the title of Wright's lecture. She mentioned three important trends: movement towards real-world solutions in language technology, ontologies used in information management and retrieval, and integrated systems e.g. between different applications.

Automatic term extraction was handled in many presentations. One example was presented by *Ingrid Meyer* from the University of Ottawa. She introduced a program called *DockMan*, which tries to find meaningful contexts for a term from a corpus. This will help terminologists by speeding up their work because they need to look only those contexts that help in defining the term.

Literature

EMU glossary

The Ministry of Finance and the Government Terminology Service have published an EMU glossary in order to bring uniformity and clarity to current EMU terminology in Finnish and Swedish. The glossary also has definitions in English, German and French.

Optical spectroscopy glossary

The Association of Finnish Chemical Societies has published an optical spectroscopy glossary. The main objective of the glossary is to give Finnish equivalents for the English subject field terms, but it also contains equivalents in Swedish, German and Russian.



TEKNIIKAN SANASTOKESKUS RY (TSK) CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI RF

Tekniikan Sanastokeskus tarjoaa erikoisalojen termistöön, sanastoihin ja sanastotyöhön liittyvää tietoa ja asiantuntijapalveluja. TSK:n päätoimintamuotoja ovat sanastoprojektit, termipankki ja termipalvelu.

TSK julkaisee Terminfo-lehden ohella erikoisalojen sanastoja ja sanaluetteloita. Nämä tallennetaan yleensä myös suora-käyttöiseen termipankkiin TEPAan.

TSK:n kirjastossa on laaja kokoelma eri alojen sanastoja, sanakirjoja, sanastoluonnoksia ja sanastostandardeja. Kirjasto on avoina arkisin klo 8.30–16.00.

TSK on perustettu 1974, ja sen jäseninä on yrityksiä, liikelaitoksia, käännöstoimistoja ja aatteellisia yhdistyksiä. TSK tekee tiivistä yhteistyötä sekä jäsenistönsä että muiden sanastotyöstä kiinnostuneiden yhteisöjen kanssa.

TSK:N YHTEYSTIEDOT:

osoite Albertinkatu 23 A 12
 00120 Helsinki
puhelin (09) 2709 1060
faksi (09) 608 859
sähköposti tsk@tsk.fi, terminfo@tsk.fi
Internet http://www.tsk.fi

Termipalvelu (maksullinen ei-jäsenille)

puhelin (09) 608 876
faksi (09) 608 859
sähköposti termipalvelu@tsk.fi